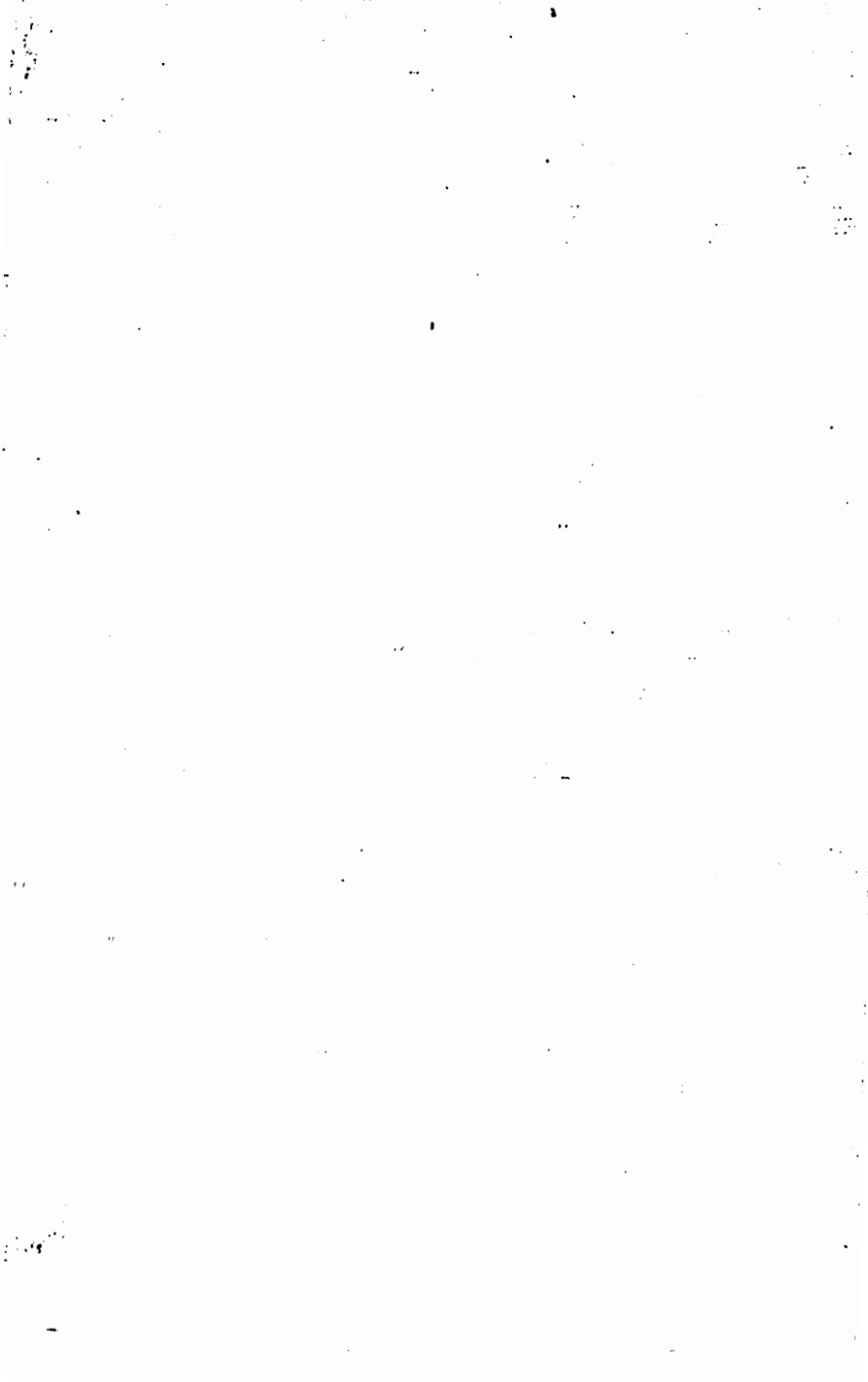

Տ. Մ.

ՄԻՓԻՃԱՆՆԵԱՆ

ԼՔԵԱԼ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Կ Ա Մ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԱԴՐՈՒՄԸ

Տոամ վեց արար մէկ պատկեր

891.99

V-76

1913

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

Էդիթուսպ. օր. Ն. Աղանեանի, Պօլից. 7.

1913

19 NOV 2011

891.99
5-76

Տ. Մ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

ԼՔԵԱԼ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

— Կ Ա Մ —

ԹՃՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԱԴՈՐՈՒՄԸ

Տոամ զեց արար մէկ պատկեր

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ
Էլեկտրոնայ. օր. Ն. Սևակյանի, Պոլից. 7-
1913

Ա Ն Ա Ի Ն Բ

Սերոբ աղա. — հարուս վանառական մը.

Վաջէ. — Սերոբ աղայի գաւակը.

ՎԱՀԷ. — » » գործակաւսարը.

Արամ. — » » գրագիրը.

Սարգիս. — » » դռնապանը.

Մինաս. — հեռագրի ցրովիչ.

Աշխէն. — Վահէի կինը,

Գոհար. — » աղջիկը.

Սուրէն. — » մեծ տղան 14 տարեկան.

Զաւէն. — » փոքր » 8 »

Մուրաա. — ուսիկան մը.

Կարօ. — բանսապահ.

Լեոն. — պէտական բժիշկ.

Խաչօ. — հիւանդանոցի սպասաւոր.

Սէն-Ժան. — ջութականաւ արուեսագէտ մը.

Փողոցի աղաքներ, ճանցորդներ, ժանտառմներ,
հիւանդատան կիներ, և այլն:

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

U 731.74

Տ. Մ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

ԶՕՆ ՅԱԻԻՏ ՊԱՇՏԵԼԻ

ՊԵՐՃԻՍ

ՆՈՒՊԱՐԻՍ

Այս գրքոյկը՝ որուն աշխատակցած է նաեւ մայրերնիդ, ձեզ կ'նուիրեմ, սիրելի զաւակներս, ուր ջանացի իմովսանն աշխարհի կեանքն ու աղքատի տառապանքը նկարագրել:

Ես ալ ապրած եմ այդ կեանքը՝ յանցեղումս երբ ուսանող էի ի Պոլիս, ծնողական խնամքէ, ամեն ինչէ զրկուած:

Լալով զրեցի զայն, լալով պէտք է կարդալ կամ մանաւանդ ունկնդրել երբ քեմր պատկերացնէ զայն:

Այս երկի պատրաստութեան մէջ արունատը կրնայ պակասած լինիլ ինձ, բայց զգացումը... ո՛չ, յախտեան ո՛չ:

Երբ օր մը դուք մեծնաք ևս ես ոչ եւս լինիմ, հետեւեցէք այս աղեխարշ տոսմի ճշմարիտ հերոսներուն՝ Սուրէնի, Զաւէնի օրինակին, եթէ բաղդը դասժան լինի ձեզ:

Ուսանելու, զարգանալու, դիրք շինելու և մարդկութեան ծառայելու համար որեւէ խոչընդոտի առջև մի ընկրկիք. երկաթէ կամքը, յարատեւ ջանքը երաշխիք են փայլուն ապագայի:

Յուսահատը ապրելու իրաւունք չ'ունի. կեանքը անորն է միայն որ զիտէ արհամարհել և զնահատել զայն:

Մի վախնաք աղքատութենէ. այդ արգելք չ'է որեւէ յաջողութեան երբ մարդ կ'ծգտի դէպ ի լոյս, դէպ ի կատարելութիւն. քանզի հանճարի բողբոջը ստելի դիւրստ կ'ծլի ու կ'ծաղկի չքատրութեան ու գրկանքի խոնավ գետնին վրայ քան հարուստին վայելքի ու հաճոյքի դարստտանին մէջ:

Ձեր կեանքի և այս գրքի հեղինակը

Տ. Մ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

ԼՔԵՍԼ ԸՆՏԱՆԻՔ

Ա. ԱՐԱՐ.

ՍԵՐՈՒ ԱՂԱ.—(Սիկառեթը ընդունը եւ սուր-
ծի գաւաթը ձեռքը, իր զրասեղանին առջեւ ա-
ռանձին նստած):

Հանգստաւէտ բազմոցի մը վրայ ընկողմա-
նած, այս պատուական խահուէն խմողները
կ'մտաբերէն արդեօք թէ սա երկու հունձքերը
(զրասեղանին վրայի շաքարի եւ խահուէի նմոյշ-
ները ցուցնելով) իրենց նախնական վիճակէն
մինչեւ կատարելագործութեան շրջանը՝ որպիսի
ջգայնութեանց կ'մատնեն վաճառականը:

Ան՝ իր արդանդին մէջ գոյացած գաւկի մը
խաղաղ այլ վտանգալից զարգացումը դիտող մօր
մը պէս, անհամբերութեամբ կ'լափէ օրը օրին՝
իր հասցէին եկած թերթերն, նամակներն ու
հեռագիրներն՝ որպէսզի ժամ առաջ լուր առնէ
աշխարհի շաքար ու խահուէ արտադրող երկիր-
ներու տարեկան հունձքին քանակին ու որակին
վրայ և ըստ այնմ պատրաստէ իր ծրագիրը:
Մէկ բառով, վաճառականութիւնը դիւանագի-
տութիւն մ'է. ան ալ միւսին պէս իր բացառիկ
թաղթիզը ունի (ոտքի կ'ելլէ):

Հիմայ եկէք իմ դրութեանս մէջ մտէք ու

Ա. և Բ. Տեսարանները կ'ներկայացնեն ծովեզերեայ
քաղաքի մը մէջ, վաճառականի մը գրասենեակը՝ իր
ամբողջ կազմածքով. անկիւն մը՝ շաքարի ու խահուէի
պարկեր, երեք զրասեղաններ՝ առանձին առանձին
գրուած: Միոյն քով՝ դրամարկղ մը, երկրորդին քով
«Գօրեայի» մեքենայ մը և երրորդին վրան նմոյշներ,
կնիքներու բարձակ մը և այլ գանազան առարկաներ:

տեսէք այն տագնապալի կացութիւնը որուն ենթարկուած եմ քսան և չորս ժամէ ի վեր: Երէկ առաւօտ, հեռագրաւ շաքարի ու խահուէի մեծաքանակ «զօմանտ» մ'ըրի և դեռ պատասխանը չեմ ստացած:

Ահա ժամը երկուքին կ'օտենայ, (ժամացոյցը կ'նայի) բայց տակաւին, պաշտօնեաներէս մէկը եկած է: Զի կրցայ ես այս անպիտաններուն հասկցնել թէ ծառայողներու սկզբունքը պէտք է լինի ոչ թէ «ուշ գալ՝ կանուխ երթալ» հապա՝ կանուխ գալ՝ ուշ երթալ և մինչև իսկ երբեմն ալ բնաւ չ'երթալ: Բայց որո՞ւ կ'հասկցնես. այս վարձկան աղբուկները մէկ հոգ միայն ունին, դրամդ ծծել ու զքեզ անիծել:

Համբերութիւն, Աստուած իմ, համբերութիւն. կ'խոստովանիմ թէ անոնց հոգէն աւելի «սբէգիւլաթէօնի» մոլութիւնս օր մը զիս պիտի կործանէ:

Բայց իմ կարծիքով, եթէ վաճառական մը վաճառական ըլլալ կ'ուզէ, պէտք է ու պայման է որ չ'երբեմն ալ «սբէգիւլաթիօններով» զբաղի:

Երկչոտ զինուորը՝ պատերազմի երթալու է՛. վախկոտ մարդն ալ՝ վաճառականութեան ձեռնարկելու է՛: Բան մը՝ միայն բաղդին ձգելու է՛. բայց բաղդն ալ արհամարհելու է՛: Արուեստի մը մէջ կատարելագործուելէ, անոր ամէն գաղափրներուն թափանցելէ վերջն իսկ՝ մարդ պէտք

է հպատակի հրաշքի ալ... կամքի մէջ պարփակուած ուժին ալ... յաջողութեան ազգակը կազմող հաւատքին ալ...:

Ոտնաձայն մ'անի, Արամին դանդաղ քալուածքին կ'նմանի:

(Արամ ներս կ'մտնէ եւ զլիսով ըարեւելով կ'անցնի իր զրասեղանին առջև կ'նստի):

ՍԵՐՈՒ ԱՂԱ.— Գլուխդ, փոխանակ բարևի համար միայն խոնարհեցնելու, խոնարհեցնելու ես նաև իմ կամքիս և բոլոր հրամաններուս առջև: Արամ, ո՞ւր տեսնուած է ըսէ, որ վաճառատան մը տէրը իր պաշտօնեաներէն առաջ գայ գործատեղին: Երկու ժամ է գառազիղի մէջ բանտարկուած առիւծի մը պէս հոս կ'երթեկեմ և մտատանջութիւնէս խենթ կտրած եմ:

ԱՐԱՄ.— Սերոբ Աղա, մտատանջութեան մասնուելու ի՞նչ պատճառ կայ. կ'երևի մեր յապաղումէն կասկածեցաք թէ աղէտ մը պատահած է մեր զլխուն. աղէտ է՛ պատահածը, Սերոբ Աղա. ընդհակառակն, բարի լուր մ'ունիմ ձեզ հաղորդելիք...:

ՍԵՐՈՒ.— Ա՛ղէ, դանդաղելու ժամանակ է՛. խահուէի կամ շաքարի գներու վրայ բարձրացում կ'այ, ինչ կ'այ, բան մը մարգարէացար, ի՞նչ ըրիր. խօսէ, յայտնէ. սիրտս նեղ է, ժամանակս սուղ:

ԱՐԱՄ.— Առտուն կանուխ խահուէն կ'իմուի,

գիտէի, բայց չէի գիտէր թէ գինեքու հարցը այս աստիճան սեւեռեալ գաղափար մը դարձած է ձեզ համար: Սերոբ Աղա, լուրը թէպէտ առևտուրի հետ կապ չունի, բայց վերին աստիճան կենսական է. աչքերնիդ լոյս ըլլայ. Վահէի կինը՝ Աշխէն, ամբողջ գիշերը երկունքի անտանելի ցաւերէ տառապելէ վերջ, փառք Տիրոջ, քիչ առաջ՝ արեւու լոյսին հետ լուսնկայ մանչ զաւակ մը աշխարհ բերաւ: Բարեբաղտաբար մայրն ալ, տղան ալ լաւ են. միայն, դրամի պէտք ունին. պիտի խնդրէի, Սերոբ Աղա, որ եթէ՝ կարելի է, Վահէի հաշւոյն ամսագլխէ առաջ երկու ոսկի շնորհ ընէիք:

ՍԵՐՈԲ.— Ի՞նչ ըսիր ի՞նչ. ըսել է առտուն կանուխ հոս գալու է, ձեզի դրամ տալու համար հէ. անդէկ աչքի լոյս. ես հոս հաւկիթ ածեմ, դուք հոն մանչ բերէք: Երեսուն օրը չի լրացած ուխտած եմ ալ ես մարդու դրամ չիտալ. դեռ ամսագլխուն վեց օր ես կայ:

ԱՐԱՄ.— Սերոբ Աղա, բացառիկ պարագաներ են ասոնք որ միշտ չեն պատահիր. այս անգամուան շնորհը Վահէին չէ որ պիտի ըլլայ, այլ անմեղ ու անխօս նորածինին և իր տարաբաղդ մօր:

ՍԵՐՈԲ.— Հասկցայ, հասկցայ. դրամ քաշելու համար, «բացառիկ պարագաներ» պատրուակին տակ նոր գիւտ մ'էք գտած: Զ ըսեմ. աս ընթացքով,

վաճառականներս պիտի ստիպուինք մեր տոմարներուն մէջ նոր էջ մ'ալ բանալ «բացառիկ պարագաներ» վերնագրին տակ, բացառիկ պարագաներու առթիւ արուելիք գումարներուն համար և այս կերպով ամբողջ ունեցածնիս բացառիկ պարագաներու յատկացնելով և բացառիկ պարագաներէն ազդուելով, օր մ'ալ մեզ համար սնանկանալու բացառիկ պարագան պատրաստել:

ԱՐԱՄ.— Աստուած չ'ընէ որ դուք այդ սեօրը տեսնաք:

ՍԵՐՈԲ.— Արամ, ձգէ սա բացառիկ խօսքերդ որ ջիղերուս դպան և քիչ մ'ալ գործի վրայ խօսինք, գործի. ժամը կէս օրին կ'մօտենայ և դեռ ու է հեռագիր չիկայ:

ԱՐԱՄ.— Տակաւին հեռագրին արուելը քսան և չորս ժամ չ'եղաւ. այդքան անհամբեր ըլլալու տեղի չ'իկայ:

ՍԵՐՈԲ.— Սակայն, պէտք էր որ մինչև հիմայ դար:

ԱՐԱՄ.— Թերեւս հեռագրաթերերը խզուած են. աւելորդ է ուրիշ կերպ ենթադրութիւններով մտաւանջուիլ:

ՍԵՐՈԲ.— Ինչ ալ ըլլայ այս յատկադման պատճառը, խնդիրը հոն է, Արամ, որ սե մտածումներ սկսած են արդէն սլաշարել միտքս: Ամբողջ գիշերը անուշի մղձաւանջներով անցուցի. երազիս մէջ՝ ինձ այնպէս կուգար որ բնութիւնը,

հեռաւոր հորիզոնի մը խորը՝ նոր ու անակնկալ բան մը կ'երկնէր ու անկէ լուսեղէն ոգի մը մարմին առած՝ կ'սաւառնէր դէպ ի մեր բնակարանը՝ որ կարծես գեհեհական բոցի մը մէջ կ'այրէր։ Ներհակին՝ խաւարի հոմանիշ այդ լուսեղէն ոգին չարագուշակ նշան է, Արամ, ալ մի կենար, զնա անգամ մը հեռագրատուն,

ԱՐԱՄ.— (Ոտքի կ'ելլէ) Սերոբ Աղա, զարմանալի նկարագիր մ'ունիք. ամեն բան լաւ կ'տեսնէք՝ երբ «նօրմալ» վիճակի մէջ էք. իսկ երբ սրանեղ վայրկեաններ կ'ունենաք, իրերը սեւ տեսնալ կ'ախորժիք։ Ես կ'կարծեմ թէ ձեր երազը յաջողութեան ու երջանկութեան մեծ աւետիսը կ'բերէ ձեզ. իսկ այն լուսեղէն ոգին, որ դէպ ի ձեզ կ'յառաջանար և զոր դուք աղիտաբեր կ'նկատէք, բնդհակառակն բազդի ու հարստութեան նշանակ է։ Երթամ ուրեմն ժամ առաջ լուծելու այն հանելուկը որ ս գիտէ ինչ անակնկալներ ունի մեզ վերապահած։ Եթէ մի քիչ ուշանամ, ներող եղէք. ճանապարհին մտադիր եմ՝ գոնէ վայրկեան մը հանդիպիլ նաև այն խեղճ կնոջ՝ որոյ զրկին մէջ ալ՝ զարմանալի դուգադիպութեամբ մը մարմին առաւ ձեր երազի գիշերութեան առաւօտան իսկ՝ մի ուրիշ լուսեղէն էակ։

ՍԵՐՈՐ.— Մեկնութեանդ ու բանաստեղծական հանճարիդ ըսելիք չիկայ. բայց ատոնք ա-

ռետրական հրապարակի վրայ բանուկ ապրանքներ չ'են։ Փոխ գրերը, չէքերը՝ խօսքով, քամիով չ'են վճարուիր. այս տարի մանաւանդ զրամի շատ պէտք ունինք՝ գիտես. ձգէ սա պարապ փլլիսովայութիւններդ. վազէ «փոռաբ» նախ հետամուտ եղիր հեռագրի խնդրոյն ու յետոյ՝ կարծեմ ցամաքի թղթաբերն ալ հասած ըլլալու է, առ տուփին բանալին՝ նամակներն ու ծրարներն ալ բեր, թերևս անոնց ծոցէն ալ՝ եթէ ոչ լուսաւետ ոգիներ, գոնէ յուսաւետ ոսկիներ ելլան. վազէ շուտ։

ԱՐԱՄ.— Բայց Սերոբ Աղա, այսքան փայլուն երազներու և ոսկեղինիկ յոյսերու մէջ մոռցաք իմ խնդրանքը հանդէպ խեղճերուն։

ՍԵՐՈՐ.— Գնա, ըսի, հեռացիր (Արամ՝ կ'մեկնի՝ ըանալին առնելով) Սերոբ (առանձին) մուրացկանութեան միկրոպը՝ որ մինչև հիմայ կ'կարծէինք թէ փողոցներու մէջ՝ անցորդին միայն կ'սպառնար, հիմայ, քաղաքակրթութեան պահանջէն թէ նահանջէն, կամաց կամաց սկսաւ արշաւել մինչև մեր բնակարանները, մեր գործատեղիները. այս ընթացքով մուրացկանութեան համաճարակը, շատեր պիտի զգեսնէ՝ եթէ կորովը պակսի մեզ։ Պէտք է ուրեմն այժմէն նախզգուշական և արգելիչ ամէն միջոցներ ձեռք առնենք՝ որպէսզի հարուստներու և զբամառէրներու միայն սպառնացող այդ զգուելի ախտը՝ նպաստաւոր

գետին մը չի գտնայ մեզ մօտ: Պէտք է, կ'ըսեմ, որ մենք հարուստներս, մեծատուններս՝ միանանք, միաբանինք, դաշնակցինք անոր յարաճուն ու խօլ արշաւանքը կ'ասեցնելու ու զմեզ անոր մոլեգին ճիրաններէն փրկելու համար: (Դուռին կողմը դառնալով) զիս տխմար մի կարծէր, Արամ! մի կարծէր նաև թէ Վահէի բարեխօս հանդիսանալով՝ և բացառիկ պարագաներ մէջ բերելով, կ'յաջողիս զիս ծուղակը ձգել: Ամսագլխուն դեռ վեց օր ևս կայ. մինչև վեց օր, իմս եղած մէկ դրամը ձեռքէս առնել՝ կորզել ուզելը, ուրիշի մը ինչքին դէմ բռնարարում է: յափշտակութիւն է, ոճիր է: Ոսկին աղքատին վայել չ'է. ան (մատով ցուցնելով) գետինը նայելու է միշտ. բրիչը՝ բանւորին ձեռքէն պակաս ըլլալու չ'է, ան՝ երկինքը տեսնելու է միշտ: Դիր աղքատին ափին մէջ ոսկի մը, շնորհակալու նայուածքով կ'սոնարհի առջևդ պահ մը, բայց քիչ յետոյ՝ որովհետև ալ կարիքը հոգացած է, ցուրտէն ընդարմացած օձին պէս՝ որ տաքնալէ վերջ կ'խայթէ իր բարեբարը, կ'ընդվզի քեզի դէմ, կ'նախանձի դիրքիդ, կ'բաղձայ քեզի հաւասարիլ ու մինչև անիծել այն բնութիւնը որ քու և իր մէջ դրած է այդ անհաւասարութիւնը:

Բայց ձգենք ուս աղքատը ու աղքատութիւնը որ ալ ջղայնացուցին զիս ու ժամը նայինք (ժա-

մացոյցը (կ'նայի): Օհ, ծ. Բաւական յառաջացէր է ու դեռ Արամը չ'է վերադարձած. որովհետև... իրեն համար Վահէի լակոտին ծնունդը աւելի ստիպողականութիւն ունի քան թէ իմ գործերս: Ուստի կամայ ակամայ հետեւելու եմ նախնեաց այն հիանալի առածին որ կ'ըսէ «զի զոր կարես անձամբ անձին մի յանձնեցես օտարօտին» երթամ ուրեմն: (կ'մեկնի):

ՎԱՀԷ.— (առանձին) Ինչ է այս. ինչո՞ւ դատարկ է այս գործատեղին՝ ուր դուն ուրեք ամայութիւնը տիրած է. անոր համար արդեօք որ ես եկայ օգնութիւն հայցելու, ողորմութիւն մոլերալու: Տես սև բաղդս որ այն մարդը՝ որ օրն ի բուն, տարիներու երկար ընթացքի մը մէջ, խոժոռագէմ պահնորդի մը պէս աջ ու ձախ լրտեսելով՝ հոս գամուած կ'մնար իր աթոռին վրայ, այս պահուս այն ալ բացակայ է: Արդարեւ, բնագոյն է, դժոխային նախազգացումն է, որ զինք հեռացուցած է ասկէ՝ ի խնդիր նորանոր շահամուլթեանց: Գոհանալը, յագենալը, այս մարդուն համար չ'է. տուր իրեն ոսկիով լեցուն դանձարաններ, ու դարձեալ անոր ընշաքաղցութիւնը յագուրդ չ'ստանար: Զբաղումը իր կեանքի զսպանակն է. պարապ չի կենար ան՝ վախնալով որ մի գուցէ իր օրինակը փոխանցուի իր ստորադասեալներուն ալ: (Իր գրասեղանին կ'մօտենայ) այստեղ՝ տարին ամբողջ, ոչ գրիչը կ'ժան-

գոտի և ոչ ալ մեկանը կ'չորնայ: Այստեղ՝ մէկ բառով հնոց մ'է, դժոխք մ'է որու բոցերէն այլուէլու բաժինը ունինք մենք միայն: Այսուհանգերձ, այս մշտառե պարապումը, այս հոգեմաշ տաժանքը չ'է, որ կ'ընկճէ զիս՝ վկայ է ատոր այս յարկին տակ անցուցած տաննամեայ խղճամիտ պաշտօնավարութիւնս. անտանելին... վարձատրութիւնն է որ ուշ կուգայ, որ չի գաւ. ու պժգակին... պէտքը՝ անողոր պէտքն է որ ուրուականի մը հանգոյն յարաժամ կ'ցցուի զիմացդ: Սուրէնս՝ ուշացաւ սակայն, պատուիրած էի մօրը՝ որ մեկնումէս քիչ վերջ գար ինձ մօտ դրամ ստանալու, դրամ որ տակաւին ստացուած չ'է: Արդեօք մարդասիրութիւնը՝ մարդացած, քմահաճոյքն ունեցաւ ու ձեռք կարկառեց հոն՝ ուր սիրելիներ, ուր անօթիներ կան:

ՍՈՒՐԷՆ.— (շտապաւ՝ ներս կ'մտնայ եւ հօրը վզին փարելով) Հայրիկ, ուր մնացիր. մոռցա՞ր որ տունը հաց չի կար. մոռցա՞ր որ դրամ պիտի ղրկէիր:

ՎԱՀԷ.— Եկուր, (գրկելով) սպասէ տղաս. «բաթօնը» դուրս ելած է, դեռ չէ վերադարձած, պարտաւոր եմ հոս մնալ՝ մինչև որ գայ:

Հացն ալ, դձեզ ալ չի մոռցայ տղաս! սակայն աւա՞ղ... (լալ կ'ձնեացնէ եւ աչքերը սրբելու համար զրպանէն թրչած թաշկինակը հանած ժամանակ, թղթի կտոր մը վայր կ'իյնայ):

ՍՈՒՐԷՆ.— (թուղթը գետնէն վերցնելով) հայրիկ! զրպանէդ թուղթ մ'իյնկաւ. առ նայէ, թերեւ կարեօր է:

ՎԱՀԷ.— (քրտինքէն ծալքերը փակած թուղթը դժուարաւ իրարմէ անջատելով) կորսուեցանք, տղաս, կորսուեցանք. ալ գնա՛ դուն:

ՍՈՒՐԷՆ.— Ի՞նչ ըսեմ մայրիկին...

ՎԱՀԷ.— Գնա, ըսէ մայրիկին՝ թէ դժոխքը կրակ սկսաւ թափել մեր դիտուն: Գնա, ըսէ տաւաբարդ մօրդ, թէ աշխարհ ալ մթնաւ ինձ համար, ու այն հացի միակ աղբիւրը՝ որ կաթիլ առ կաթիլ ծորելով հազիւ կ'թրջէր մեր պապակեալ շրթունքները, այս վայրկեանէս, ալ ցամքեցաւ: Վաղը՝ ալ հոս, այս գրասեղանին առջև, պաշտօն չիկայ ինձ: Ասկէ վերջ փողոցը պիտի լինի իմ գործատեղին:

ՍՈՒՐԷՆ.— (Գլխիկոր դէպի դուռը կ'յառաջանայ մեկնելու համար):

ՎԱՀԷ.— (Ետեւէն վազելով կ'ըննէ թեւէն ու մէջտեղ բերելով) չէ, չէ. հոս կեցիր, մի երթար. մայրիկը արդէն շատ իսկ ունի իր ցաւերը, դուն ալ՝ տխուր լուրերու նոր գուժկան մը մի ըլլար իրեն:

ՍՈՒՐԷՆ.— Բայց, հայրիկ, ի՞նչ է պատահածը որ այսքան յուսահատ ես:

ՎԱՀԷ.— Եղելութիւնը սա է տղաս որ այս թղթի կտորը (ցուցնելով) այն հեռագիրն է որ

երեկ երեկոյ ինձ տրուած էր հեռագրատուն տանելու համար և սակայն՝ մօրդ երեկուայ ցաւատանջ վիճակը մոռցնել տուաւ ինձ ամէն ինչ (ծնորը ճակտին ղրած աթոռին վրայ կ'կրի)։

ՍՈՒՐԷՆ.—(Հօրը թեւէն ընկնելով) վեր կաց, հայրիկ, վեր կաց, թէ ոչ կուլամ ես ալ. (թուղթը հօրը ձեռքէն քաշելով) տուր ինձ այդ աւուրած թուղթը որ օրինակեմ ու շուտով տանիմ հեռագրատուն. ի՞նչ փնտս կայ, թող մէկ օր ուշ դացած ըլլայ։

ՎԱՀԷ.—Ալ կասկած չիկայ թէ զքեզ հոս ղրկողը՝ մայրդ չէ, այլ աներեւոյթ զօրութիւն մը. թերեւ նախախնամութեան մատը կայ այս գործին մէջ։ Եկուր ուրեմն, առ սա գրիչը (տղան իր գրասեղանին առջեւ կ'նստեցնէ) ձեզ այդ թուղթը որ այլեւ անընթեռնի է. ահա գօբիի տետրակը (առջեւը ղնելով) տակէ օրինակէ։ Հօրդ՝ ալ ոչ գլխուն մէջ խելք և ոչ ալ մասներուն վրայ ոյժ մնաց. միայն, աճապարէ, շուտ գրէ, Սուրէնա։

ՍՈՒՐԷՆ.—Մէկ հատին վրայ մեկանը պըտղեց. մէկգի գրի գայն, հայրիկ! ահա երկրորդը՝ թէ շուտ և թէ մաքուր գրուած, տակի ստորագրութիւնն ալ ընդօրինակեցի (հօրը երկնցնելով) առ կարգան...

ՎԱՀԷ.—Կարդալու ոչ կարիք կայ և ոչ ալ ժամանակ. շուտ չորցուր ու վազէ տար հեռագրատուն։ (Տղան շտապաւ կ'մեկնի)։

ՎԱՀԷ.—(Առանձին) պէտք է խոստովանիմ որ եթէ Սուրէնիս մտաց արթնութիւնը չըլլար, պիտի շուարէի, մինչդեռ հիմայ՝ մոռացումը դարմանուած է։ (Գրասեղանին վրայի կնիքները խառնած ժամանակ՝ յանկարծ կզոչէ), բայց! հեռագրին վրայ «Իւրժան» բառը դնել մոռցանք. յապաղումը անզգալի ընելու համար, անհրաժեշտ է այս միջոցը. առնեմ ուրեմն սա կնիքը ու վագեմ, հասնիմ Սուրէնի, (ծեւերը կ'ընէ) կրնայ ըլլալ որ չարածձին մօրը հանդիպելէ վերջ՝ երթայ հեռագրատուն։ Ուշ չէ տակաւին, ըլլայ իսկ լաւ է անագան քան երբէք։ (Աճապարանօր կ'մեկնի՝ կնիքը մ'էկտեղ առնելով)։

Վարագոյր.

Բ. Ա Ր Ա Ր

ՍԵՐՈՒՐ.—(ըստկացած, ներս վազելով) այսօր քան զանցառութիւն չ'է կարելի երեւակայել. հեռագիրը մէջտեղ չիկայ ու չ'է զարնուէր: Յնորք չըլլայ, խելքիս պիտի գամ, Աստուած իմ. քսան տարուան մէջ, հազիւ առիթը կ'ներկայանայ օգտուելու սակարանի խաղերէն և անլուր է որ երեկուայ շաքարը այսօր այգիքան բարձրացում ունենայ՝ ինչպէս հաստատեցի քիչ առաջ, և այդ պարագային ալ, ախմար մարդոցս անվութեան թեան կամ թերեւս վրիժառութեան զոհ կերթամ:

Ապերախաներ (դռնին կողմը երթալով) ձեր քով ոչ պատուոյ զգացումը և ոչ ալ զղջումի առաքինութիւնը կայ: Սրիկաներ, ձեր երկարատեւ բացակայութիւնն ալ կ'ապացուցանէ թէ սեղեռնը՝ ոճրապարտ կանխամտածութեամբ՝ գործուած է ձեր միջոցաւ: (դէպի դուռը երթալով) Սարգիս, Սարգիս, ո՞ր սատանային ծակն ես. շուտ գնա կանչելու սա... սրի... կոյ... նե... բը...

ԱՐԱՄ.—(ներս կ'մտնէ նոյն պահուն՝ ընդ նստորուած նամակներով եւ ծրարներով, զորս կ'ներկայացնէ ըստոման):

ՍԵՐՈՒՐ.—(զանոնք ըստկութեամբ զրասեղանին վրայ նստելով) գլուխդ փարատին ասոնք. ծօ, տղայ, ես քեզ զրկեցի հեռագրի խնդիրը հասկնալու և դուն, որպէս թէ ճաշէ վերջ մարտողական պտոյտի մը ելած ըլլաս, բանի տեղ չի դնելով իմ հրամաններս, թղթերու ծրարը թևիդ տակ՝ գացած ըլլալու ես անշուշտ վահէի այս պահուս համբաւաւոր որջը՝ ուրտեղ ծնած լակոտը չի գիտեմ ի՞նչ քարշողական զօրութիւն ունի զձեզ ամենքդ հոն հաւաքելու: Անկէ կ'վերադառնաս հիմայ չէ՞. կ'երևի վահէն ալ թուխսի նստած է հոն: Այդ ձեր ածելիք հաւկիթներով մեր փորը չի կշտանար, մերիններուն նայինք, մերիններուն: Արամ. շուտ, բացատրութիւն տուր ինձ. ինչո՞ւ երեկուայ հեռագիրը չ'է զարնուած: Ոխակալութեան թէ պարգապէս մոռացման հետեանք է:

ԱՐԱՄ.—Ո՞ր հեռագիրը. մարտէյլի շաքարի ու խահո՞ւէի:

ՍԵՐՈՒՐ.—Կասկած մի՞ կայ:

ԱՐԱՄ.—Ես զայն գրելէս վերջ՝ տարի անձամբ վահէին տուի որ հեռագրատուն տանի: Խեղճը՝ կերևի կնոջ վիճակէն ազդուած մոռցաւ թուղթը գրպանը:

ՍԵՐՈՒՐ.—Ծօ. այս ի՞նչ անտարբերութեամբ կ'խօսիս, կարծես լեռդ ձիւն եկած չ'է և պատահածը աննշան բան մ'է: Այդ հեռագիրը՝ եթէ

երէկ տրուած ըլլար, երկու երեք հազար ոսկի-
ներ շահելը բան մը չ'էր. ձգենք խահուէն՝ որ
թէպէտ երեկուան վրայ այսօր սարսափելի կեր-
պով ինկած է. բայց պրագիլեոյ հունձքերուն
վերջին փոթորիկներէն աւրուած ըլլալու լուրը՝
յոյս ունիմ որ վայրկեանէ վայրկեան զգալի
բարձրացում մը յառաջ պիտի բերէ: Արամ,
հաւնեցա՞ր հիմայ ըրածիդ, ըսէ:

ԱՐԱՄ.— Յանձանքը նորէն քուկդ է, Սերոր
Աղա: Երեք հարիւր դուրուշով մարդ կ'ուզես
գործածել որ կին ունի, գաւակներ ունի, որ դեռ
գաւակներ պիտի ունենայ, որ ամէն բանի այս
յարաճուն սղութեան մէջ, բնակարանի, հագուս-
տի, ուտեստի և բժիշկի դրամ պիտի հասցնէ, և
կ'պահանջես որ այդ մարդը բացառիկ պարա-
գաներ չ'ունենայ, ամսականի յաւելման խնդիր
չի յարուցանէ և յիշողութիւնն ալ միշտ վառ
պահէ հեռագիրներդ գրպանը չի մոռնալու: Ա-
սիկայ՝ ճշմարիտը ըսելու համար, տարապայման
պահանջ մ'է, Սերոր աղա, չ'ըլլայ որ ցաւիս:

ՍԵՐՈՐ.— Ա՜ֆ... ֆէ... ըիմ, ո՞վ լեզուսնի
ատենաբան, և ո՞վ Վահէի պաշտպան փաստաբան!
Ծօ՛, ռըկէ առիւր այդ ընկերվարական տափակ
սկզբունքներդ ու անառչիսթի ծթած գաղափար-
ներդ: Ի՜նչ, կուզես որ տարիներու երկար շար-
քի մը մէջ, ճակտիս արդար քրտինքովը վաստ-
կած դրամս ձեզի հետ բաժնեմ կամ ձեզի բաժ-

խեմ: Յած ու խոնաւ խրճիթներու մէջ ապրելու
վարժուած գաճաճներդ, կուղէք միթէ որ ատոնք
մէկ օրէն միւսը, հոյակապ պալատներու փո-
խոսին: Վայ ձեզ, եթէ այդքան սնապարծ ու
տխմար էք: Մեծատունին քով ձեր մուտքը, ա-
նոր հետ ձեր շօշափումը. անոր հրամաններուն
տակ ձեր ծառայումը, ձեզի համար պատիւնե-
րու ամենէն մեծը, շնորհներու ամենէն բարձրը
ու տիպոգներու ամենէն շքեղը պէտք է լինի:
Այ կ'բաւէ, քեզի դաս տալու ժամանակը չ'է.
գնա՛ս սա անուանի պաշտպանեալդ կանչէ. քիչ
մ'ալ անոր խորհրդածութիւնները մտիկ ընենք:

ԱՐԱՄ.— (Մեկնելու միջոցին՝ Վահէ ներս
կ'մտնէ. Արամ կ'մնայ, կ'զբաղի նամակները քա-
նալով եւ կարդալով. իսկ Վահէ գլուխը կախ՝
յամբարայլ կ'երթայ պարկերուն վրայ կ'նստի՝ աչ-
քերը Սերորի յառած):

ՍԵՐՈՐ.— Վահէ, մինակ գիս չ'է որ կործա-
նեցիր. գերեզմանդ ալ միասին փորեցիր: Խօսէ,
պատմէ եղածը: Փաստաբանդ կանխաւ քեզ պատ-
րաստած է անշուշտ պաշտպանողականդ ընելու
այն ձևով որ ձեր երկուսիդ ալ շահերը չի վնա-
սուին: Ա՜յդէ: մոռնջ մի կենար, բաց բերանդ.
անօթի մարդկանց պէս մի զիտէր գիս ակնապիշ-
յանձաւորը պէտք է առջիկ նայի, ոճրագործը
պէտք է ոտքի կանգնի. ել ուրեմն ու այնպէս
խօսէ:

ՎԱՀԷ.—Ներքէ ինձ տէր, եթէ ազիտաբեր մոռացումի մը հետեանօք մեղանշեցի, և թոյլատրէ որ նստիմ սա աթոռին վրայ, քանզի սրունքներս ոյժ չունին: Այս առաւօտ, սովորականէն ուշ հոս եկայ, կնոջս աղաբերքի առթիւ տեղի ունեցած յապաղումս արդարացնելու ու դրամական անհրաժեշտ պէտքի մը դարմանը որոնելու համար: Նոյն ժամուն երկուքդ ալ բացակայ էիք: Սեղանիս առջև մտախոհ սպասած պահուս՝ յանկարծ Սուբէնս հերս մտաւ՝ ու փաբելով վզիս, գաղանիք մը հաղորդելու չափ ցած ձայնով՝ աղանջիս փոփսաց թէ տունը հաց չիկայ: Զաւիլի մը՝ արտասանած այդ սոսկալի բառը, յուզեց, լացուց զիս. թաշկինակս գրպանէս հանելու ատեն, թղթի կտոր մը վար ինկաւ. զարմացմամբ տեսայ որ հեռագիրն էր այն՝ զոր առջի երեկոյ մոռցէր էի քաշել: Բարեբաղդաբար Սուբէնս քովս էր. իսկոյն ընդօրինակել տուի և ճամբեցի հեռագրատուն:

ՍԵՐՈՒՐ.—Գներու յարափոփոխ այս եղանակին մէջ, անգէկ յանդգնութիւն՝ յանցանք մը ոճիրով չբմեղացնել ուզելու համար: (Վահէի զրասեղանին մօտենալով) Կտորէր, փշրուէր այս սեղանը՝ որուն վրայ հայր ու գաւակ մեղսակցաբար ի գործ դրիք այդ սրբապղծութիւնը: (Սեղանին վրայ) Սուրէնի մեղանոտած ընդօրինակութիւնը տեսնելով, կ'առնէ, կ'կարդայ եւ ծայր աս-

տիճան քարկտցած՝ կ'զոչէ): Իժի ծնունդներ! ապերախտութիւնը ակիւր գագաթնակէտը հասաւ. ակ տարակոյս չիկայ թէ այս ամենը սատանայական կանխամտածութեամբ օրեր առաջ ծրագրուած սև դաւաճանութիւն մ'է՝ որուն ծանրակշիռ հանգամանքները մէջտեղ են արդէն: Ի՞նչ կեցէր էք հոտ մոմիաներու պէս անշարժ ու անզգայ. եկէք, մօտեցէք, կարգացէք դուք ալ սա անիծեալ ընդօրինակութիւնը որ կործանումի դատաւճիռս կ'բովանդակէ: 1000 պարկ խահուէն և 10000 պարկ շաքարը, 1000 պարկ շաքարի և 10000 պարկ խահուէի վերածուեր է:

ՎԱՀԷ և ՍՐԱՄ.—(Այլալլած կ'մօտենան Սերոր աղայի եւ երկուքը մ'իարեքան) անկճրելի է, անկճրելի... բառերը սխալմամբ տեղափոխուած են:

ՎԱՀԷ.—(Ետեւը դառնալով՝ մեկուսի) Կերի Սուբէնս աճապարանքէն սխալ ընդօրինակել է:

ՍԵՐՈՒՐ.—Մոլտալու, դեգեկու ժամանակ չէ, վազէ դուն Արամ, հեռագրատուն, հասկցիր թէ սխալը (ծեռքի թղթին զարնելով) հոս է միայն, թէ ոչ հեռագիրն ալ այսպէս քաշուած է:

ՍՐԱՄ.—(Կ'մեկնի):

ՍԵՐՈՒՐ.—(Վահէի ծեռքէն ընկնելով ու ընդնէն քան քաղելու դիտումով՝ անուշ նայուածքով

մը) սանկ քովս եկուր, Վահէս (քով քովի կ'ընտա-
տին) այդքան շուտ մոռցար ըրած բարիքներս՝
որ չի սոսկացիր այս փորձանքը գլխուս բերե-
լու: Զաւակներուդ սիրոյն, ըսէ, մեղսակիցներ
ունիս կամ դիտումով ըրիր այս բանը՝ թէ պար-
զապէս դիպուածի արդիւնք է: Մօտեցիր, ուշի
ուշով կարգաւ սա հեռագիրը. գիտե՞ս, թիւերու
այս փոփոխութիւնը ինչ կ'արտադրէ՝ մանաւանդ
հիմայ որ խահուէի գներուն վրայ սարսափելի
եղեկ է կայ... դէպ ի կործանում, դէպի քայքայ-
յում: Ծօ, 10000 պարկ խահուէ կ'գնուի:

ՎԱՀԷ.— Կ'երդնում պատուոյս վրայ՝ զոր ա-
նադարտ պահեցի ցարդ, թէ այս մարդկօրէն
սխալանքին դիտումի ու ոճիրի գոյն տալը, ոճիր
գործել է:

ԱՐԱՄ.— (Վազելով ներս կ'մտնէ ու նախ Վա-
հէին հաստատական գլխի շարժում՝ մ'ընելով)
դժբաղդաբար ճիշտ է հեռագիրը՝ նոյնութեամբ
տրուած՝ ինչպէս գրուած է ձեռքիդ մէջի թղ-
թին վրայ:

ՍԵՐՈՒ.— (Ընկճուած երեւոյթով, կերթայ իր
աթոռին վրայ կ'իյնայ ու գլուխը երկու ձեռքերուն
մէջ առնելով) երեակայեցէք մէկումը վիճակը
որ տարիներու տաժանելի աշխատութեամբ իր
կառուցած շէնքին փուլցումը տեսնելու դատա-
պարտուած է. երեակայեցէք, կ'ըսեմ մէկը՝ որ
երէկ՝ այդ հեռագիրը գրած պահուն, սպանիա-

կան դղեակներ կ'շինէր ու այսօր անոնց փա-
տակներուն տակ իսպառ կ'կորնչի, և այս ամե-
նը՝ ոչ թէ անոր համար որ այդ մարդը իր թագ-
թիգին մէջ սխալեցաւ, այլ անոր համար որ ոճ-
րագործ ձեռքեր յանդգնեցան պղծելու իր տո-
մարները:

ԱՐԱՄ.— Այս պատերը պէտք է ականջ ու-
նենային լսելու համար այդ անհարկի ամբառ-
տանութիւնները որք յանիրաւի կողողուն մեզ
պէս անձնուէր ու հաւատարիմ ծառայողներու:
Բայց, Սերոբ աղա, վտանգի ժամուն, մարդուն
մեծութիւնը հոն է՝ որ պէտք է իր պաղարկու-
նութիւնը չի կորսնցնէ ու վտանգէն աւելի դար-
մանին վրայ խորհի (Վահէին դառնալով) Վահէ,
ժամը քանիի՞ն տուիր այս օրուան ձախորդ հե-
ռագիրը:

ՎԱՀԷ.— (Միշտ տխուր) Կէս օրին մօտ էր...
որովհետեւ զայլի մը պէս անօթեցած էի... ու
դեռ պատառ մը հաց բերանս դրած չեմ...

ՍՈՒՐԷՆ.— (Ներս կ'վազէ լալով) հայրիկ!
նորածինը տենդ ունեցաւ, կրակներու մէջ է,
հասիք, մայրիկը յուսահատած է:

ՎԱՀԷ.— (Կ'մեկնի գլխիկոր՝ տղուն հետ):

ՍԵՐՈՒ.— (Դէպ ի դուռ յառաջանալով նւ ե-
տեւէն պոռալով): Գնա, անզգայ արարած, գնա.
տենդը՝ կրակը հոն չէ, (սրտին զարնելով) հոս

է, որ դարման չունի և այդ վիժած լակոտդ է անոր պատճառը:

ԱՐԱՄ.—Դարման չ'իկայ մ'ըսէր, Սերոբ Աղա, շուտ «Իւրժան» հեռագիր մը գրէ՝ Ջնջելու համար առաջինը որ գեռ հասած չէ տեղը. տանիմ գարնեմ, տակաւին ժամանակ կայ:

ՍԵՐՈՐ. (Գրասենդանին առջեւ անցնելով կ'զրէ հեռագիրը եւ կ'սկսի Իւրժանի կնիքը փնտռել) «Որ կրողին տակը գացեր է այդ անիծեալ կնիքը: (Կնիքները ամբողջ տակն ու վրայ կ'ընէ ու չի գտնար):

ԱՐԱՄ.—(Ինքն ալ փնտռելով) զարմանալի բան!

ՍԵՐՈՐ.—Զարմանալու բան չ'իկայ. այդ ճիւղալիքն խողը խողացող մը կայ՝ որ պէտք է պատժուի: (Դէպի դուռ կերթայ ու Սարգիս աղջոր ձայնելով): Ծօ, Սարգիս, շուտ գնա սա լակոտին հեղինակը հոս կանչէ. վճռեմ իր ճակատագիրը այն կերպով՝ որ վայել է իրեն:

ԱՐԱՄ.—Մեղք է, Սերոբ Աղա, հինաւուրց ծառայող մ'է, ընտանիքի տէր է, գաւակներու հայր է... Մեղմացուր մի քիչ բարկութիւնդ:

ՎԱՀԷ.—(Ներս կ'մտնէ՝, աչքերը սրբելով ու թախանձագին շնչտով մը՝ Սերոբ Աղայի մօտենալով) Խաբդ պաքնեմ, Սերոբ Աղա, նորածինիս կեանքը վտանգի մէջ է, բժիշկի պէտք կայ, Վա-

Ջէիդ՝ մէկ հատիկ դաւիլդ արեւուն ըլլայ, քիչ մը դրամ տայիր:

ՍԵՐՈՐ.—(Բարձրաձայն) Լո՛ւ է վա՛տ, անոր կեանքէն շատ աւելի թանկագին է իմ կեանքս որ վտանգներու ամենէն սոսկալիքն ենթարկուած է այս պահուս: Ըսէ, ծօ, որ կրողին տակը դրեր ես սա «Իւրժանի» կնիքը.

ՎԱՀԷ.—(Սեղաններուն վրայ փնտռողները ընելէ վերջ, միտքը կուգայ ու կ'սկսի զրպանները խուզարկել եւ գտնելով) ահա, Սերոբ Աղա, ներողութիւն, զրպանս մոռցեր եմ:

ՍԵՐՈՐ.—Ծօ, չ'ըլլայ որ՝ մահա փութացնելու համար, լակոտիդ գրել տուած հեռագրին ճակատը զարկած ըլլաւ զայն:

ՎԱՀԷ.—Երանի թէ մատներս կտարէին ու չի հասնէի ընել այդ բանը. այդ կերպ խորհեցայ ընել՝ ժամանակ շահելու համար:

ՍԵՐՈՐ.—(Կատողած) Ժամանակդ ալ գլուխդ փարատի, կնիքդ ալ կնիկդ ալ: (Արամին դառնալով) եկուր, եթէ երես ունիս, նորէն արդարացնել ջանա սա ստորին արարածը՝ որուն փառք Աստուծոյ գրպանէն կելլայ քու ներկայութեանդ՝ իր դաւաճանութեան գործին: (Վահէին կ'դառնայ, ձեռքի հեռագիրը կ'պատռէ ու կտորները անոր ներսին նետելով) Կորսուէ... հեռացիր. թըշուառական! Կորիր դուրս սրիկայ: Թող երկինք անէծք թափէ քու գլխուդ ալ ու թող ասկէ վերջ

քար քարի վրայ չի մնայ: (Կոնսակը ղրան ղար-
ձուցած կ'նստի տեղը):

ՎԱՀԷ.—(ղրան մօտ, ետեւը դառնալով՝
բազկատարած ու աչքերը երկինք յառած) Ինչ որ
դուն տնօրինեցիր Աստուած, մահկանացուացս
անկ չ'է մեկնել: (կ'մեկնի):

ՍԵՐՈՒՅ.—Արամ, վայրկեան մը հեռացիր
դուն ալ և ըսէ Սարգիսին որ մէկը ներս չի
մտցնէ:

ԱՐԱՄ.—(կ'մեկնի):

ՍԵՐՈՒՅ.—(ղրամարկողը կ'ըմանայ, մեջէն թող-
թեր ու ղրամներ հանելով կ'զրպանէ ու ոտքի
կ'լլելով) ալ աղէտի ժամը, սե գոյժի բողբոջն մօ-
տալու է. մեկնելու է ասկէ. բայց դէպի ուր,
ես ալ չի գիտեմ: (Սարգիս անշշուկ ներս կ'մտնէ
եւ մտիկ կ'ընէ) Թող այս պատմական տան քայ-
քայումը պատրաստողները, քայքայուին իրենք
ալ. և դուք անխիղճ մրցակիցներ! որ սիրով հա-
զարներ պիտի տայիք ծակծկելու. հիմնայատակ
ընելու համար այս անտրիկ բերդը՝ որ վայ էր
այն օրին որ մատնիչ պահնորդ մ'ունեցաւ. չի
տեսնաք դուք այդ օրը, չի հասնիք դուք այդ փառ-
քին, (զլուկը շարժելով կ'երթայ կ'նստի տեղը):

ՍԱՐԳԻՍ.—(մեկնուալ) կամ խենթեցած է
այս մարդը կամ գլխուն դալիք մը կայ. առտու-
ընէ իվեր բերնին վովուոցը կեցած չունի: Ասանկ
փարայ վաստկելուն խերը անիծեմ ես:

ՍԵՐՈՒՅ.—Ինչո՞ւ ներս մտար. Ինչ կայ. շա-
տհնց է որ հոս ես:

ՍԱՐԳԻՍ.—Ոչ, հիմա մտայ. հեռագրի ցրուի-
չը եկած է. ներս գալ կ'ուզէ:

ՍԵՐՈՒՅ.—Թող գայ.

ՍԱՐԳԻՍ.—(կ'մեկնի):

ՍԵՐՈՒՅ.—(Առանձին): Ճակատագիրս է որ
պիտի վճուռի. երանի Արամը հոս ըլլար ու ան
կարգար մահավճիռը.

ՄԻՆԱՍ.—(Ներս կ'մտնէ եւ վզէն կախուած
մախաղէն հեռագիր մը հանելով կ'ներկայացնէ
Սերոբ Աղայի ու կ'մեկնի):

ՍԵՐՈՒՅ.—(Հեռագիրը ըմբռնելով կ'կարդայ,
ծալլելէ վերջ՝ տեղը կ'նստի ու վերստին ըմբռ-
նով ուրախ տրամադրութեամբ քարձրածայն կ'կար-
դայ): «Ընդունեցէք շնորհաւորումներս. ձեր ա-
ռետական տաղանդին արդիւնք՝ իւրժան հե-
ռագրին վրայ 1000 պարկ շաքարը ու 10000
պարկ խահուէն գնեցի: Իմացած կ'ըլլաք անշուշտ՝
նոր բերքի աւերման պատճառաւ զինները գրեթէ
կրկնապատկուած ըլլալուն 30000 օսկի կ'շահիք:
Ծախեմ թէ պահեմ. հրահանգեցէք իւրժան:
(Ոտքի ելնելով եւ մեջտեղ զալով) ցնորք է ար-
դեօք թէ իրականութիւն! մի գուցէ աչքերս պատ-
րեն զիս ու այս ալ շարունակութիւնը լինի այն
ճիւղալային դաւին որ նիւթել ուզեցին ինձ (ծի-
ծաղելով) իմ հաւատարիմ ու անձնուէր պաշտօ-

նեաներս...: Սաղայն ոչ, թուանշանները զրով
զրուած են: Անմատթիւն է կարծել որ Վահէ ու
Արամ այնքան յառաջ տարած ըլլան իրենց մե-
քենայութիւնը՝ մինչև մարտէյլի մէջ մեղսակից
ունենալու իմ պատուական գործակալս՝ որուն
ուղղամատթիւնը հաստատուած է տարիներու
փորձով: Եւ յետոյ՝ ինչ տարակոյս թէ այս ա-
մենը կ'ըլլայ միմիայն շաքարի ու խահուէի
(ծեղքով կուրծքը ծեծելով) Այս անուամբ շա-
տուածին բացառիկ թագթիգին շնորհիւ: Վահէ,
Արամ, Սոբէն. անիծապարտ դաւաճաններու
ախմար երբախումբ! Կ'ցաւիմ ձեր վրայ որ
չի կրցաք ի գլուխ հանել սև եղեռնը: Ուրի-
շին հոր փորողը՝ ինքը մէջ կ'իյնայ, կըսէ առածը:
Քանցէք հիմայ ցանածնիդ քաղելու: Դո՛ւրս, ասկէ
դո՛ւրս: Իր ախրոջ անհաւատարիմ ծառան պէտք
է անխնայ պատժուի, ու այն (զինքը մատնա-
նիշելով) որ կ'հաւատար բաղդի ալ, հրաշքի ալ,
իրաւունք ստացած է ալ փառափանուելու ասա
և ի հանդերձելումն: Երթամ ուրեմն ժամ առաջ
հաղորդելու այս երանաւէտ լուրը ընտանեացս,
Վաջէիս մանաւանդ՝ որու ծննդեան տարելիցն է
վաղը զոր մեծահանդէս երեկոյթով մը պէտք է
տօնենք ի լուր և ի ցնծութիւն աշխարհի:

Վ ա ր ա գ ո յ ր

Գ. Ա Ր Ա Ր

(Տեսարանը կ'ներկայացնէ փողոց մը՝ անկիւնը
երկար նստարան մը):

ՎԱՀԷ.—(պատառատուն զգեստներ հագած՝
նեքս կ'մտնէ ցրուիչի մախաղը ուսէն կախուած,
ծեղքը լրագիրներով լեցուն ու ռարձրածայն պո-
ռալով) առաջամարտ, բիւզանդիոն, ժամանակ,
մշակ, հորիզոն. զնեցէք անցորդներ! զնեցէք.
որովհետև ասոնց զրամը պիտի յատկացուի հաց
ձարելու լքեալ ընտանիքի մը՝ որոյ հոգն ու
խնամքը կ'ծանրանան (ցուցնելով) այս ուսերուն
ու այս բազուկներուն վրայ: Բարեբաղդաբար
ջղոտ ու ուժեղ են անոնք, համբերատար ոգով
կրելու համար այն ծանր բեռը՝ որ սաղայն բեռ-
ներու թեթևագոյնը ու գաղցրագոյնն է, քանի
որ այն՝ ընտանիքի բեռն է: Այն օրէն՝ որ դա-
ղանը, պատիւս արատելով արտաքսեց զիս, ոչ
գիշերը քուն ունի ինձ համար և ոչ ալ ցերեկը
դադար. քանզի պէտքը վիրաբոյժի մը սուր ու
անողոր նշարակին պէս կ'պատռէ, կ'արիւնէ
սիրտս՝ որ ծակ ծակ է արդէն անբուժելի վեր-
քերով: Բայց այս անհնարին թշուառութեան մէջ

խի, մի սպասե՛ք որ զիջանիմ ես... չէ. չէ...
կ'կարեմ, կ'շախշախեմ այս ձեռքերը ու չեմ կար-
կառեր դէպի ձեզ հանց, հանց մուրալու: Ինձ հա-
մար, փառքի պսակը անոր մէջ չէ որ մարդ
հենց ու պատիր միջոցներով դիրք կ'շինէ իրեն
դէպի բարձրագոյն ընկերութիւն, այլ անոր մէջ
որ մարդ իր պատուի զրահով ու բարոյականի
անթափանց վահանով բոյն կ'շինէ իրեն դէպի
անկեալ մարդկութիւն (կերթայ կ'նստի նստա-
րանին վրայ ու թերթերը փոխելով) ուր էք սա-
կայն, անցորդներ! Երեկուրնէ իվեր վաթսուն
փարայ միայն շահած եմ՝ որ հազիւ նորածինիս
կաթի զրահն է: Եթէ ընթերցողներու այս սովը
շարունակէ քանի մ'օր ես... թշուառութիւնը՝ որ
մեզի համար հացի զրկանքն է, ափ պիտի առնէ
մեր դուռը ու այն առեն... (ներսը աղմուկ
կ'հաննն) փողոցին անկիւնը ոտնաձայներ կ'լսեմ.
Թողունք սա տխուր ու մահազոյժ մտածում-
ներն: (Բարձրաձայն) առաջամարտ, բիւզանդիոն,
ժամանակ, մշակ, հորիզոն, (դուրսէն ձայն մը՝
առաջամարտ, առաջամարտ...)

ՎԱՀԷ.—(աճապարանօք թերթերը ժողովելով
մեկնելու պահուն, չորս հինգ փողոցի տղաքներ՝
ձեռքերնին անծալ թերթերով ներս կ'խուժեն եւ
խառնիխուռն լրագրի անուններ ծայնելով, պոռա-
լով, ցատկոտելով ու աստին անդին նայելով ծայ-
նին եկած կողմէն դուրս կ'ելնեն):

ՎԱՀԷ.—(Առանձին) չ'էի կրնար երեւակայել
թէ խահուէի ու շաքարի մրցումը տարածուած
ըլլար մինչև այս մրոտած թղթի կտորներուն
վրայ: Անկարելի է որ Վահէ յաջողի ցրուիչու-
թիւն անուանեալ այս վազքի ու պոռչտուքի մըր-
ցավայրին մէջ գլել անցնիլ սա թեթեաշարժ
ճպողներն, որոնք յաճախ տպարաններու դռ-
ները կ'գիշերեն, առտուն կանուխ մրցակիցներէ
առաջ ձեռնարկելու համար իրենց խօլ արշա-
ւին: Բայց, ո՞ գիտէ, թերևս անոնք ալ անօթի
ծնողներ ունին՝ որոնք մեզի պէս կարօտը կ'քա-
շեն պատառ մը չոր հացին:

ՍՈՒՐԷՆ.—Հայրիկ! կ'երեւի կլիմայի հարց է
որ այս անցորդներն ալ այնքան անզուժ են
որքան Սերուր աղան: Ո՛ւր մնացիր, դեռ բան մը
չի ծախեցիր որ երեք օր է տակաւին տուն չես
վերադարձած: Եթէ փողոցային այն փոքրիկ ցը-
րուիչներու արաքաշարժութիւնն է որ գնորդ-
ները դէպի իրենց կ'քաշէ, մի յուսահատիր, ես
ալ պատրաստ եմ ընկերանալու քեզի. ես՝ որ
սթէնթուի զօրաւոր ձայն ու եղնիկի պէս արա-
քաշարժ ոտներ ունիմ: Երբեմն ալ մաղախդ կրե-
լով, կ'թեթեցնեմ բեռդ՝ որ արդէն ծանր է, շատ
ծանր է, հայրիկ!

ՎԱՀԷ.—Ապրիտ տղաս! հայրդ վաղուց ար-
դէն նշմարած է քու մէջդ այդ գոհար սիրտը.
Բայց զաւակս, դեռ փոքր ես օգնելու համար ու-

րիչներուն՝ երբ դուն օգնութեան կարօտ ես:

ՍՈՒՐԷՆ.— Բայց, հայրիկ! երբ շատեր կան օգնութեան կարօտ՝ որ այնքան մօտ են մեր սրտին. ո՞վ պիտի հասնի անոնց, երբ դու միակդ անբաւական ես:

ՎԱՀԷ.— Աստուած, տղաս! ան կ'բաւէ ամենուն ալ, կ'հասնի ամենուն ալ: Առ դուն (ընթացող տղուն երկնցնելով) սա երկու օրուան վաստակս, տար տուն ու ձգէ որ վշտերս միայն ընկերանան ինձ: Հո՞ս՝ հարուստը անկարեկիր է. երթամ մօտակայ գիւղերը՝ ուր դոնէ մրցում ու կեղծիք չի կայ, երթամ աղքատին մօտ՝ որ յաճախ աւելի ընթերցասէր է քան հարուստը:

ՍՈՒՐԷՆ.— Հայրիկ! եթէ ամբողջ վաստակդ ինձ տուիր որ տանիմ, դուն ինչո՞վ պիտի ապրիս մինչև վաղը. չ'է, չ'է (երեսուն փարան նստալով) առ սա երեսուն փարան ալ դուն. ունեցածնիս պէտք է հաւասար բաժնենք:

ՎԱՀԷ.— Ես ձեր ցաւերուն միայն պէտք է բաժնեկից լինիմ, տղաս! Աստուած ողորմած է. գնա գիւս մի մօտէր:

ՍՈՒՐԷՆ.— Երթամ հայրիկ! բայց խօսք տուր որ ճամբորդելէ առաջ, վաղը պիտի սպասես ինձ հոս՝ այս միկնոյն նստարանի վրայ:

ՎԱՀԷ.— Գնա տղաս! Աստուած հեաղ ըլլայ. վաղը՝ թերեւ այդ նստարանն ալ չ'ունենամ ես ու քարերը լինին իմ գլխուս բարձր: Գնա շուտ,

չարաղէտ նախազգացումներ սկսան պաշարել միտքս ու ինձ այնպէս կուգայ որ հո՞ն՝ արդէն սկսած է այս թշուառութեան տաճին առաջին արարուածը:

ՍՈՒՐԷՆ.— Հայրիկ! համբուրէ ուրեմն զիս որ երթամ, (Վահէ մօտենալով կ'համբուրէ զինքը) հրամանդ՝ համբոյրիդ չափ անուշ է ինձ համար:

ՎԱՀԷ.— Իսկ քու լեզուդ հոգեակս, ամենաբոյժ պալատան մ'է՝ իմ վերաւոր սրտիս անվերջ ցաւերուն: Բայց ալ հերիք չարչրկես զիս, թող զիս մինակ ու համբոյրներ տար իմ մթազգած հոգւոյս թանկագին հատորներուն:

ՍՈՒՐԷՆ.— Մնաս բարեաւ հայրիկ! մի մոռնար խնդրանքս, վաղը կուգամ վերստին (կ'մեկնի):

ՎԱՀԷ.— (մինչեւ դուրս ընկերանալով իրեն ու խօսքը դէպ ի այն կողմը ուղղելով) գնա, գաւակս, գնա, Աստուած հեաղ ըլլայ: (Բեմ՝ զալով) ո՞ւր էր թէ վաղը, երկնակամարին վրայ չի ծագէր արեւ ու ես մութին մէջ առ խարխափ շարունակէի ճամբաս դէպ ի անծանօթը, դէպի անհունութիւն (դառնալով քեմին այն կողմը՝ ուրկէ մեկնիլ կ'աւատրաստուի) դա՛շտեր! անտաններ! և դո՛ւք կանաչադարդ մարգագետիններ! ապաւէն պատրաստեցէք այս թափառական նժդեհին՝ որ պիտի դայ ձեր հիւրընկալ ծոցին մէջ թափելու իր մաղձը և թաղելու իր տառապանքները (կ'մեկնի):

ՎԱՋԷ.—(Շփացած, թեթեւօրիկ երիտասարդ մը) այս փողոցը՝ թէպէտ անշուք ու յաճախ ամառի, բայց կրկնակի տեսակէտով՝ հաճելի է ինձ, որովհետեւ թէ մանկութեանս երջանիկ օրերը անցուցած եմ հոն և թէ մեր Արամին սուսն ալ կ'գտնուի անոր (ցուցնելով) սա վարի անկիւնը՝ ուր երբեմն կ'այցելէ Վահէի աղջիկը՝ Գոհարը։ Իրաւ՝ աղքատի գաւակ է ան, բայց գոհարներու պատուականէն աւելի փայլ ու գեղեցիկութիւն ունի։ Նոճի ու վայելուչ հասակ մը, անուշ ու ժպտուն հայեացք մը, մինչև մէջքը երկարող խարտեաշ ու ոսկեթել մազեր, մարգարտանման ակունքեր, մէկ բառով հիանալի դիմագիծ մը՝ անա ամբողջութիւնը Վահէի ու իմ սրտիս գոհարին։ Քիչ առաջ, տեսայ զինքը Արամի տան պատուհանին առջև նստած. տխուր էր ան ու մտածկոտ՝ կարծես աշխարհի վշտերով բեռնաւորուած։ Բայց այդ մեղամաղձոտ վիճակին մէջ իսկ՝ ամենէն անգգայ արարածը մաղնիրսելու չափ գրաւիչ էր։ Որչափ ատեն որ այդ սոխակը գայ դալլալելու այդ փրփրկած անակին մէջ, ինձ համար՝ անոր ցուրտ տախտակամածը ու չոր պատերը սւելի հրապոյր ունին քան հօրս (ցուցնելով) սա հոյակապ ապարանքը՝ որուն փառաւոր սրահներուն մէջ այս գիշեր է որ պիտի տօնուի ծննդեանս քսան և հինգերորդ տարեդարձը։ Բայց այդ խնջոյից շքեղ սեղանները՝ բան մը չեն ար-

ժէր իմ աչքիս՝ եթէ անոնց զոնէ մէկ աննշան անկիւնը բազմած չի լինի իմ դիցունիս գոհարը. Սակայն ցաւալի է որ ան՝ հակառակ իմ բուռն սիրոյս, անտարբեր է ինձ դէմ, զիս ատելու աստիճան՝ կարծես գուշակելով որ ինք միայն չ'է անոր առարկան։ (Արամի տան կողմը դառնալով) Գոհար! ծուղակը ինկած ես ակ. վրէժս պիտի լուծեմ. այս գիշեր անեցիք բոլորն ալ մեր երեկոյթին պիտի գան. դուն առանձին պիտի մնաս՝ վանդակիդ մէջ ուր՝ պիտի գամ ես, քու սիրով ու շամբանիայի զեղուն բաժակներով արբշու, ողջագուրելու շքեղ՝ փոխանակ խնջոյից սեղանին՝ վայելից ու հաճոյից խորանին առջև։ Եթէ արծաթը ու ոսկին է միջոցը քու մարմնեղէն մարմարեայ շէնքիդ ստացումը ձեռք բերելու համար, ասոնցմէ (զրպանին զարնելով) շատ կան հոս։ Իսկ եթէ սէրն է անոր բանալին, այն արդէն կուրցուցած է զիս։ Վայ քեզ՝ փողոցի աղջիկ, արտաքսուած գողի ու մուրացկի սերունդ, եթէ յամառիս ու վարանիս տակաւին... (ժամացոյցը կ'նայի) ճհօ, ժամը 12-ին մօտ է արդէն, շատ պեմ դէպի տուն ու զգեստներս փոխելով՝ դու լուսինը չեղած, խոյանամ դէպի սիրոյ դրախտը՝ հոն վայելելու համար ցյապ այն ամենը՝ որուն առանձնաշնորհումը ունի հարուստին գաւակը, 30000 ոսկիներու միակ ժառանգորդը՝ Վաջէն! (կ'մեկնի)։

Տեսարանը գիշերը կ'ներկայացնէ, բեմին ամբողջ
լամբարները մարած են.

ԱՇԽԷՆ.—(ցնցոտիներու մէջ՝ իր նորածինը
զրկած ու Զաւէնին^{*)} ձեռքէն բռնած՝ յամրաբայլ
կ'յառաջանայ դէպի բեմը ու անկիւնի նստարանին
վրայ կըստ) Սրտիս պէս՝ չորս բոլորս ալ մութն
է պատած. խաւարէն միայն ախորժող չղջիկնե-
րու պէս սև ու մռայլոտ գիշերն է ինձ վիճա-
կած. կարծես կեանքիս արևը մթազնած ու հոգ-
ւոյս կանթեղները իսպառ շիջած են: Ամենէն
արիասիրտ կիներն անգամ պիտի ճգմուէր տառա-
պանաց այն վիթխարի երկանաքարին տակ զոր
անիծեալ ճակատագիրս զրած է կեանքիս փշա-
լից ճանապարհին վրայ՝ եթէ սակայն մայր չըլ-
լայի ու չ'ունենայի դիմացս զաւակներ ու այս
անգոր զրկացս մէջ՝ ցամքած ստինքներէս կա-
խուած, (տղան վերցնելով) սա խեղճ ու վտիտ
արարածը՝ որուն նախախնամութիւնը մարմին
ու հոգի տուաւ միմիայն տառապելու ու տա-
ռապեցնելու, մեռնելու ու մեռցնելու համար:
Հէգ Վահէ! վայ էր այն սև օրին որ եկար՝ եր-
ջանիկ բոյն մը կազմելու վաղանցիկ յոյսով, որ-
բանոցէն դիս առնելու. չի յիշեցիր թէ Աստու-
ծոյ իմաստութիւնը այնպէս է անօրիններ որ

^{*)} Զաւէն կ'ներկայանայ բոլորիկ ոտքով, կուրծքը
բաց, քուրջներ հագած և ձեռքը հացի կտոր մը բռնած:

որբին արցունքը չի չորնայ ու անոր օրերը
լոյս ու արև չի տեսնեն: Զի յիշեցիր, կ'ըսեմ,
որ Աստուծոյ մի անհասանելի դադանիքը ու
անմեկնելի մի քմահաճոյքն է որ պալատին քով
խրճիթը, վայելքին քով զրկանքը, ուրախութեան
առընթեր լացը ու յաճախ երջանկութեան սեւ-
մին վրայ մահուան սև դադաղը զրած է: Եթէ
նվ Աստուած. աղքատին միայն սահմանած էս
տառապելը, կամ մի ստեղծեր գայն կամ վեր-
ցուր աշխարհէն տառապանքը: Եթէ դուն պիտի
լինիս անոր թշնամին, ինչո՞ւ քու զօրութեանդ
համեմատութեամբ զէնքն ալ չես տուած իրեն:
Մարդոց իսկ աններելի այս աշատութիւնդ ու
այս անարդարութիւնդ, ով Տէր! կ'երևի մի խո-
րախորհուրդ առեղծուած է որոյ լուծումը մի
միայն քու Աստուածային գիտութեանդ է վերա-
պահուած: Բայց ինչո՞ւ կ'ծառայեն այս տրտունջ-
ները ու այս բանգապուշանքները՝ երբ մութը
ու պաղ քամին սկսած են սաստկանալ, երբ
քաղցը ու երկիւղը սկսած են ազդել այս լքեալ
ընտանիքի ազազուն բեկորներուն վրայ: Անցորդ-
ներ! ո՞ւր էք միացեր որ մէջտեղ չիկաք! հա-
րուստներ! ինչո՞ւ չէք անցնիր! այնքան պժգալի
է միթէ ձեզի համար աղքատին պաղ երեսը:
Եկէք, մօտեցէք, բարի եղէք ու գութ ունեցէք
հանդէպ թշուառներու այս երրորդութեան՝ որ
պատառ մը հաց մուրալու համար առտուրնէ

իվեր ձեռնունայն կ'դեգերի փողոցէ փողոց: (Նորածինը վերցնելով) ասոր գոնէ զթացէք, անցորդներ! ասոր՝ որ փողոցի շան ձագերուն կաթն անգամ չ'ունի, որ սառած ծոցիս վրայ տաք բոյնէ մ'իսկ զրկուած է: Վահէ, Սոսերէն, Գոհար! ռւր էք. այս անտէր ու անտէրունջ կարաւանը՝ տագնապի ու վտանգի այս ճգնաժամային պահուն՝ ձեր անձնուէր պաշտպանութեան պէտք ունի, թէ ոչ պիտի կորսուի (նստարանին վրայէն վար սահելով, գետինը կ'նստի՝ զլուխը նստարանին կրթնցուցած):

(Այր, կին մէկ քանի անցորդներ՝ մին լապտեր մը բռնած, իրարու ետեւէ, կուգան բեմէն կ'անցնին եւ ներսէն Սերոբ աղայի տունէն նուագախումբը կ'սկսի պարի զուարթ եղանակ մը հնչեցնել, Աշխէն զլուխը վեր առնելով, զարմացմամբ մտիկ կ'ընէ):

ՉԱԻԷՆ. — (յանկարծ ոտքի ելնելով՝ մեկնելու կ'պատրաստուի) այս ի՞նչ անուշ նուագ է, մայր! երթամ մօտէն լսելու:

ԱՇԽԷՆ. — Փողոցները մութ են տղաս! կ'կորսուիս, մեղքքիր մօրդ (զլուխը վերստին նստարանին կ'կրթնցնէ):

ՉԱԻԷՆ. — Արդէն կորսուած ենք մայր! կորսուողը միթէ՞ անգամ մ'ալ կ'կորսուի: (Կմեկնի):

ՎԱԶԷ. — (մոխրագոյն խոշոր վերաբլուի մը մէջ փաթթուած, աճապարանօք բեմ՝ կուգայ

դէպ ի Արամին տունը՝ Գոհարին մօտ երթալու համար) Յերեկը՝ մինչև ժամը 11, մարդկանց անվերջանալի հոսանքով մը եռացող այս փողոցը, բարեբաղդար արևամայրէն վերջ ամայի է: Սակայն ինչ գաղտնիք կայ, չ'գիտեմ. այս զիշեր մութացկաններով լեցուն է ան: Գիշ առաջ, ճամբուս վրայ հանդիպեցայ փողոցի լակոտի մը ու հիմայ ալ հոս գետինը փռուած կ'տեսնամ քուրջերու մէջ պլլուած մարդկային անշարժ ու անձև զանգուածներ՝ որոնք նեխած դիակներու պէս մթնոլորտը կ'ապականեն: Շատերը, յաճախ վիժած լակոտներ ալ ունին իրենց զրկացը մէջ՝ անցորդին գութը շարժելու համար: Սակայն ան՝ զիւրաւ չ'ազգուիր իր ետեւէն ոռնացող շուներու պէս աղերսող դատարկապորտներու կեղծ ձևերէն: (Աշխէնին դառնալով) պարապ տեղը հոտ մութին մէջ միմոսութիւններ մ'ընէր. քու կարծած ախմար անցորդներէն չեմ ես: Ես ոսկին ափով կ'նետեմ միայն հոն՝ ուր հաճոյք ու վայելք կայ: (Արամի տան կողմը դառնալով) Գոհար! պատրաստուէ, զքեզ զրկացս մէջ ունենալու համար, ես ալ պատրաստ եմ աշխարհի ամենէն թանկագին գոհարները ոտքիդ տակ դնելու (կ'մեկնի):

(Ներսէն երաժշտախումբը մեկամաղձոտ կտոր մը կ'նուագէ. Աշխէն ցնցուելով եւ մեքենաբար ձեռքը բանալով՝ կ'կարկառէ իմոյր եւ

նուազին ելեւէջներուն հետ վրափելով կ'ընանայ-
կ'սկսի ծիւնել):

(Մուշտակներով ծածկուած կին մը եւ այլ
մը թեւ թեւի՝ հովանոց մը քսցած կ'անցնին):

ԱՇԽԷՆ.—(Պահ մը վերջ՝ սթափելով եւ ոտ-
քի կանգնելով) Երա՞զ է թէ իրականութիւն! Բայց
ինչո՞ւ այսքան վաղ դադրեցար դուն ով մեկա-
մաղձոտ երաժշտութիւն՝ որ կարծես նուազեալ
հոգեոյս յուսկ յետին կենսատու ջամբն էիր:

Եւ դուն ով երազ, ինչո՞ւ այսպէս յեղակարծ
վերջացար՝ երբ ցաւերէ անջատուած հոգիս,
երանութեան հորիզոն մ'ունէր իր առջկարողած:
Եթերային այդ անհունութեան մէջ, պահ մը
ինձ այնպէս կ'իթուէր թէ թեատարած հրեշտակ-
ներ պար բոլորած շուրջս, արծաթեայ սափոր
մը բռնած էին գլխուս վրայ՝ ուրկէ մեղրանուշ
նեկտար մը առատօրէն թափելով կ'ողողէր իմ
պապակեալ շրթունքներս զորս անյազաբար կ'ծծէր
մանկիկս, քաղցէն՝ մահուան դալուկը երեսին.
ու հեռւէն՝ բուրի նայուածքով՝ մոխրագոյն վե-
րարկույով ծածկուած դժոխային մի հրէշ Գոհար,
Գոհար կ'ձայնէր՝ մութին մէջ անոր վրայ խո-
յանալով: Այս աղեկէզ տեսիլքէն սարսափած,
ընդոստ արթնցայ՝ դրկացս մէջ սեղմելու համար
խմբներս, այլ աւանդ, անոնցմէ միայն վերջա-
ծինս կար, այն ալ վերջանալու մօտ: (Մանկի-
կին մօտ նըլծալով) դու երջանիկ ես, դաւակս,

որ միայն տառապանքը տեսար, իսկ քու մայրդ,
տարաբաղդներու տարաբաղդն է, որ դոնէ քու
մէկ ժպիտդ ալ չի տեսաւ. փակէ, հրեշտակս,
այդ անոյշ աչքերդ լոյսին՝ որպէսզի աշխարհի
զագիր աղտոտութիւնները չի պատկերանան
հոն ու բաց այն ատեն միայն, երբ անձնուէր
մօր մը սխրալի պատկերը կ'նկարուի հոն:

(Ներսէն ատրճանակի պայծիւն մը ու ան-
մ'իջապէս յետոյ շփոթ աղմուկներ կ'լսուին):

ԱՇԽԷՆ.—(ատրճանակի պայծիւնէն ցնցուած
ձայնին կողմը կ'յառաջանայ, հետազրարութեամբ
հեռուն կ'նայի ու մ'իշտ այն կողմ դարձած).
Աստուած իմ! դիակ մը անկենդան փռուած է
խրճիթի մը դրան առջև ու մարդիկ կ'աշխատին
դայն պատգարակի մը վրայ տեղաւորելու: Լուս-
նի լոյսը այնպէս մը լուսաւորած է փողոցը որ
կարծես ցերեկ է: Ժողովուրդը իրար անցած,
մարդասպան! մարդասպան! կ'պոռայ ու ոստի-
կաններ կ'հետապնդեն մոխրագոյն զգեստներ հա-
գած անծանօթ մը որ ղէնքը ձեռքը շտապաւ
կ'փախչի դէպի մօտակայ բլուրը (քեմ զալով)
կ'երևի այս կողմերը հիւանդանոց մը կայ կամ
վիրաւորեալին տունը հոս մօտ է որ դիակը այս
կողմը կ'բերեն: (Դիակին կողմը դառնալով ու
յառաջանալով) երթամ տեսնեմ, թերևս այն ալ
տառապեալ մը, որք մ'է ինձ պէս. ես մօր մը
պէս կ'խնամեմ զինքը. քանզի ցաւ ունեցողին

վիճակը ցաւ կըողը միայն կ'զգայ (անցորդներ
յամբաքայլ պատգարակը ղուրս կ'ըներն եւ ըն-
մին մ'էջտեղէն անցուցած պահուն, Աշխէն մօ-
տենալով պատգարակին) կամ ցնորք է կամ
պատրանք! Թէ ոչ կուրնալու են այս աչքերը...
Աստուած իմ! զաւակս է: (Դիակին վրայ նետ-
ուելով ու զայն զրկելով) Գոհար! Գոհար! հոգ-
ւոյս ջանը, դժն ալ մի մարեցար. ել, սթափէ,
բաց աչքերդ, տես դիմացդ մայրդ է կանգնած
առիւծի մը պէս. մի լացնէր զիս, սրտիս անգին
գոհարը. աշխարհ արդէն ծովացած է իմ ար-
ցունքներով: Տես մահուան դալուկը օձի մը պէս
սկսած է զիս ալ գալարել: (Կուրծքը շօշափելով)
այս որքան արիւն է որ հոսեր է վերքէդ, Գո-
հար! երանի արիւն ունենայի ես (ծնոքին երա-
կը ցուցնելով) այս չոր ու ցամքած երակներուս
մէջ ու զանոնք ծակծկելով, պատռելով քամէի,
հոսեցնէի երակացդ մէջ: Հոգւոյդ մատաղ! վեր
առ գլուխդ ու խօսէ, ինչ է այս սև եղեռնին շար-
ժառիթը և ով է անոր անխիղճ գործիչը: (Գրը-
կելով ու մարմնովը անոր նեցուկ ըլլալով, գլու-
խը կ'վերցնէ):

ԳՈՀԱՐ.—(Այլալլած՝ ակնապիշ մայրը ղի-
տելով ու մեղմ, կերկերեալ ծայնով մը) Վաջէն
է, մայր իմ, Վաջէն, որ ատրճառակի անադո-
րոյն գնդակով մը ծակեց ոչնչացուց սիրտս՝ որ
չուկեց հպատակիլ անոր վայրագ կամքին ու

ամբարիշտ առաջարկին: Պատիւս փրկելու հա-
մար, մայր! կեանքս զոհեցի: Ալ մի ափսոսար
դուն որ զաւակդ կորուսիր. մեռնիլը՝ անպատիւ
ապրելէ հազար անգամ նախընտրելի է: (Գլուխը
մէկ կողմ հակելով) ծռէ, համբուրէ զիս տաք
շնչովդ, մայր! անողոք մահը իր յուսկ յետին
սառսուռը արդէն սկսաւ ներարկել երակացս մէջ:
Աչքերս... սկսան... խաւարիլ... աչքերս՝ որ ար-
դէն... այս լոյս... աշխարհին մէջ... խաւարէն
զատ բան մը տեսած չ'էին (մօրը ծնոքէն ըննե-
լով). աս սրչափ պաղ է քու ձեռքդ ալ, մայր!
գնդակը քու սիրտդ ալ է մի մխուած: Վայ քեզ,
տարաբաղդ մայր, որ թշուառութեան բաժակը
ցմբուր քամեցիր: Ոճրագործը միայն... Վաջէն
չ'է մայր! ոճրագործը... դահիճը... այն միւս ճի-
ւաղն է, որ չի խղճաց խորտակելու... ամբողջ
ընտանիքի մը կեանքը... ո՛ւր ես, պաշտելի հայր!
ո՛ւր են... Սուրէնը... Զաւէնը... փոքրիկը...
համբոյր... ներ... համ...բոյր... ներ... տար ա-
նոնց... մայր... մայր!...

ԱՇԽԷՆ.— Հանդարտէ, զաւակս, հանդարտէ.
փոքրիկը հոս է արդէն (պատգարակը կրողնե-
րուն ուղղելով խօսքը՝ որոնք անկիւն մը քաշուած
էին) ի սէր Աստուծոյ մօտեցէք, օգնեցէք...
(մարդիկը շտապելով Գոհարի գլուխը կ'ըննեն)
երթամ բերեմ, գոնէ անոր համբոյրը դուն ան-
ձամբ տուր Գոհարս (կ'երթայ աղուն քով եւ գիր-

կը առնելով) բայց այս ի՞նչ դէմք է, Աստուած իմ! Կարծես մեղրամոմէ արձան է կտրեր տղաս. (աւանջը սիրտին ղնելով ու ձեռքերը ըննելով). սառ... սառ... է ամէն տեղ: Եկուր դուն մայր եղիր ու զիմացիր, Աստուած իմ, կամ ցուցուր ինձի մայրական պատառ պատառ սիրտ մը, որ զգայ այս իմ վիշտս. (Գոհարին ղառնալով) Գոհար, Գոհար! փուշերէ, ցաւերէ միայն հիւստուած մեր կեանքի մատանիէ՞ն գոհար մ'ալ ինկաւ...: Ել, մի կենար, ցատկէ տեղէդ, քովս եկուր՝ չափելու մեր վէրքերու խորութիւնը, քանզի անողորձ ատաղձի թունալից նետը մօրդ սրտին ալ մխուեցաւ: Բայց, ո՛չ, ո՛չ... Հարչարանքը քեզ համար չ'է. դուն մայր չ'ես, քու ցաւդ արդէն շատ խիւ է քեզի: Հանգչէ դուն, վիրաւոր եղնիկս պատգարակիդ վրայ, թող անոր ներքեւը (աղջկանը մօտենալով) իբր գերեզման ծառայէ ապառաժ սրտերու ու հրէշային կիրքերու այս անմեղ զոհին (համըռնելով պատգարակին տակ կ'ընէ տղան ու ջղայնացած, խելագարուած մազերը փետտելով) Էս (ղիւսյին քրքիջ մ'արձակելով) ալ թեթեցայ բեռէս, Գոհարս. Էլ, Էլ, այդ պատգարակը՝ դադաղի, այս սև ու արիւնոտ փողոցը՝ դամբարանի կ'նմանի: Ել, շուտ, հեռանանք ասկէ. մօր մը ծոցը, որչափ ալ սառած լինի, դարձեալ իր զաւկին համար մետաքսէ անկողնէ մը հազար անգամ փափուկ է: Եկուր գրկեմ քե-

զի, հողւոյս անբաժան հատորը. (գրկելու ատեն մեռած ըլլալը նշմարելով) ի՞նչ է այս, անգութ երկինք, ինչո՞ւ անխօս ու անշունչ է այս դաւախ ալ. ո՞վ Աստուած, ալ աղէտ մնաց մի վերը. հոս՝ (կտրծըին լաթերը պատռելով) ալ ոչ համբերութիւն մնաց և ոչ ալ սիրտ. հոս մնաց միայն տուած հոգիդ՝ որ հազար երանի էր չի տալիք ու չի տեսնէի աչացս առջև, մօր մը համար ցաւերու ամենէն անտանելին՝ զաւկի մահը, դաւակնեբու գերեզմանը. (Հեծկտալով կուլայ) Այլ աւանդ, մահուան թմբիբը սկսաւ ճնշել իմ ալ հողւոյս վրայ... դուն՝ Գոհար, որ անշնչացեալ մարմնոյդ պատուանդան ըրիր եղբօրդ դիակը, բաց գիրկդ ու զիս ալ այդ ընտանեկան դամբարանին տապանաքարը ըրէ... բաց... բաց Գոհարս! (Կ'ըյնայ աղջկանը ղիակին վրայ ու կ'մեռնի):

Վարազդուր.

Դ. Ա Ր Ա Ր.

(Տեսարանը կ'ներկայացնէ անտառ մը, մէջ տեղը ծառ մը ու գետինը կտրուած ծառի կոճղեր ու տերեւներ):

ՎԱՋԷ. — (Գիւղացիի տարագով՝ գրպանէն փոքր հայելի մը կ'հանէ, դէմքը կ'նայի ու մօռուքը ըննելով) Այս մօրուքը՝ այս գլխանոցին տակ, մանաւանդ (վրան նայելով) սա տարագով, այնքան հիանալիօրէն կերպարանափոխած է զիս որ ամենէն փորձառու ոստիկաններն անգամ պիտի վարանէին կարծելու որ ես Գոհարին մարդասպանը եղած լինիմ: Այն, ես նոյն ինքն Վաշէն եմ սակայն, ու թերեւ այսօր շղթայակապ՝ զնդանի մը մէջ գտնուէի՝ եթէ (ատրճանակը հանելով) սա վեց հարուածեան փրկարար գործին մէջքէս կախուած չի լինէր: Փրկարար ըսի՝ որովհետեւ ես անոր կ'պարտիմ կեանքս, թէպէտ ուրիշներ ալ անոր կ'պարտին իրենց մահը: Ինձ համար ոճիր մը, որոյ շարժառիթը սէրն է, պէտք է բացառել այն ոճիրներէն՝ որոց համար օրէնսգէտը ամենախիստ պատիժներ տնօրինած է: Երբ Աստուած՝ իր սահղծագործութեան հրաշալիքով, արուին քով էգը դրաւ, այդ կ'նշանակէ թէ մարդուն տուաւ այնպիսի բնածին ա-

ռանձնաշնորհում մը որ անսանձ ու անկամ է անոր մէջ դէպի Եւայի սերունդը: Եթէ վստահ ըլլամ որ դատաւորներն ալ միեւնոյն փիլիսոփայութեամբ պիտի առաջնորդուին՝ իրենց տալիք վճռոյն մէջ, առանց վարանման վաղն իսկ կ'երթամ ինքզինքս յանձնելու արդարութեան ձեռքը: Բայց ինչ կ'ըսեմ, անոր հաւատարիմ մէկ պաշտօնեան չէր որ այնքան անխնայ կ'հալածէր զիս ոճրի գիշերը: Այդ թշուառական կարծես դարանակալ կ'սպասէր պատուհանին տակ, երբ ես վերը սենեակին մէջ, գրկացս մէջ ուժգնակի սեղմելով Գոհարը, կ'աշխատէի համոզել զինքը որ տեղի տայ, ու անոր յամառ դիմադրութեան և յիմար մերժման վրայ (ատրճանակը հանելով) սա ատրճանակով կ'ծակէի այն կուրծքը, որ կ'սպառնար ապաւէն չի տալ ինձ: Այն սոսկալի վայրկեանը չեմ կրնար նկարագրել հիմայ, յիշածս սա է միայն որ այդ պահուն արիւնս ամբողջ գլուխս խուժեց, սեքող մը աչքերուս վրայ իջաւ, ու ձեռքս անդիմադրելի ոյժի մը մղմամբ գործեց ոճիրը: Երբ գնդակի պայթիւնէն սթափեցայ, տեսայ ոտքերուս տակ խեղճ աղջիկը՝ նետահար աղաւնիի մը պէս պառկած: Կ'թախանձէր աղերսարկու շեշտով մը որ խնայեմ իր կեանքին, սակայն աւանդ, շատ սուշ էր...: Երբ ալ ազատ էի հետապնդումէ, հեւիհեւ մազլցեցայ բլուրը՝ ուր կ'զրտ-

նուէր մեր երբեմնի կաթնավաճառին անակը: Մարդուկը՝ լաթերը հանած, կրակին մօտ պառկած էր. արթնցուցի զինքը և առանց երկար բարակի առաջարկեցի գնել իր զգեստները: Զարմացմամբ երեսոս նայեցաւ, ձեռքս զրպանս տալիս ու Գոհարը գնելու համար վրաս առած ոսկիներէն երկու հատը առջեւ նետեցի. վայրկեանին սակարկութիւնը վերջացած էր, ու ես ծրարաւոր էի այս գեղջկական տարագոյ: Շաբաթ մը ամբողջ լեռները թափառելէ վերջ, բազմաառջիւս հանեց մանկութեանս օրերուն մէկ բարեկամը որ զպրոցէն արտաքսուած էր գողութեան մը պատճառաւ: Արգարութեան ձեռքէն խուսափելու համար, որոշեցինք կաթնավաճառին ձեռամբ նամակ մը ղրկել հօրս ու անկէ պահանջել հինգ հարիւր ոսկի: Նամակը ղրկուած է արդէն իր հասցէին և վայ է եկեր զխումն՝ եթէ այդ ազահ մարդը իր զաւկին փրկութեան համար խնայէ զրամը. այն անուն... գիտեմ ես ընելիքս: Երթամ, դեռ արեւը չ'ելած, տեղեկանալու թէ երկու ժամուան մէջ շահուած այն արիւնտ 30000 ոսկիներէն ինչ բաժին է մեզ յատկացուցած Վահէի հռչակաւոր բաթոնը և եթէ, բացասական է պատասխանը, պատրաստուելու ոճիրներու երրորդին (կ'մ'նկնի):

ՎԱՀԷ. — (ցուար ուսին՝ ծայրէն առարակ մը եւ վզէն մախաղը կախուած ու գուլպաները տա-

փատին վրայ քաշած), քաղաքին մէջ, գործատեղւոյ մը զրասեղանին առջև օրերով նստելու վարժուած մէկու մը համար, ինչ գիտեմ է եղեր այս լեռնային ճամբորդութիւնը: Մնունդի անբաւականութիւնը մէկ կողմէն, գործի անյաջողութիւնը միւս կողմէն, ասոնց վրայ աւելցուր ճանապարհի յոգնութիւնը, ընտանիքի հոգն ալ և այն ատեն միայն կ'զգաս այն մարմնական ու հոգեկան ցաւատանջ վիճակը՝ յորում կ'գտնուիմ ես այս պահուս: Ասոնցմէ մէկն իսկ պիտի բաւէր ընկճելու ամենէն կորովի մարդը, բայց մի վախնար, կրկնապատկէ դուն այդ ամենը և դարձեալ աննկուն պիտի գտնես այն մարդը՝ որ ընտանիքի տէր է: (չորս կողմը դիտելով) այս ինչ մութ ու լուսկեաց անտառ է, Աստուած իմ! ուր ոչ արևուն ճառագայթները կ'թափանցեն և ոչ ալ թռչնոց դայլայլը կ'լսուի. անոր համար արգեօք որ անոնք ալ զիտակ են իմ սրտի տխրութեան ու չեն ուզեր խռովել իմ տառապեալ հոգիս! Բայց, ո՛չ, ո՛չ, ճառագայթէ դուն արեւ՝ որ հրճուի հոգիս և դուք անտառներու զուարթ բնակիչք! Երգեցէք զխումս վերև միանուագ որ սփոփուի սիրտս և ես՝ մօր մը անուշ օրօրին նման, ի լուր այդ հոգեպարար գեղգեղանաց՝ հանգստացնեմ մի քիչ պարտասեալ մարմինս սա ծառին տակ: (Կ'երթայ ծառին տակ ու զուիւր կոծողին կրթնցնելով կ'ընանայ):

ՍՈՒՐԵՆ. — (Գուլպաները տափառին վրայ քաշած, ժագէտը ձեռքը, թերթերու ծրար մը ուսին տակ, ներս կ'մտնէ յոգնած երեսոյթով, քեմին, առաջակողմը դրուած կոճղերէն մէկուն վըրայ նստելով) Դեռ դիմացի գիւղը հասնելու համար բաւական քալելու եմ, (գիւղին կողմը դառնալով) Հայր! որչափ խոյս տաս Սուրէնէդ՝ ան միշտ քեզի պիտի հետևի: Քիչ առաջ ճամբուս վրայ աղբիւրի մը մօտ, հեռուէն՝ մարդոց ձայներ լսեցի, որչափ ուրախացայ կարծելով որ հայրս ալ անոնց մէջ կ'լինի, բայց երբ մօտեցայ, տեսայ որ անոնք օտարներ էին՝ մին տարիքոտ, մօրուսաւոր և սև գլխանոցով գեղջուկ մը, իսկ միւսը աւելի երիտասարդ՝ գողի երեսոյթով ժանտաւառի մէկը: Տոպրակներով լեցուն դրամներ և դպրոցի վկայականի նմանող մեծագիր թուղթեր կ'բաժնէին մէջէրնին. ոչ ոսկիներէն և ոչ ալ այն գունաւոր թուղթերէն բաժին հանեցին ինձ. իմ բաժինս եղաւ միայն սա խաւաքարտէ (ցուցնելով) տոպրակը գոր անոնցմէ մէկը մէջինը պարպելով մացառներուն մէջ հետեց: Երբ անոնք հեռացան, մօտենալով առի պահարանը, թերթերս մէջը տեղաւորեցի և վախէս շտապելով հոս հառայ: Յոգնութիւնէս տակաւին վերջին թերթերը աչքէ չեմ անցուցած: (Թերթերէն մէկը քանալով կ'սկսի կարդալ) Աստուած իմ! այս ինչ ահռելի վերնագիր է, ճերբեակ մահեր, կամ Վա-

հէի աղջկան Գոհարի սպանումը և մօր ու զաւկի աղէտալի վախճանը...» (Թերթը ձգելով եւ ձեռքը ծակտին տանելով) Վահ մայրիկս! վահ քուրիկս և վահ քեզի անուշիկ եղբայրս! Հ'է, Հ'է. անհաւատալի է: (Տեղէն ցատկելով ու հեռուն դիտելով) Հայր, հայր! սէր ես, ալ ոտքերուս վրայ ոյժ չի ֆնաց որ վազեմ հասնիմ քեզի. (ետեւը դարձած ատեն ծառին տակ մէկը կ'տնսնէ սլաուկած՝ ու շուարած) ճվ է արդեօք այս անծանօթը. իր ցուպէն դատելով մուրացիկ մ'ըլլալու է. մօտենամ, արթնցնեմ. թերևս հայրս տեսած լինի: (Մ'մօտենայ եւ յանկարծ քացազանչելով) Դհ, հայրս է, հայրս! խեղճ հայր! քնացիր, քնացիր, հանգիստ՝ երբ տակաւին անգիտակ ես այն սարսափելի աղէտին որ իսպառ պիտի հեռացնէ քունը աչքերէդ: (Գետնէն թերթը եւ թերթերու պահարանը կ'առնէ, թերթը կ'զրպանէ եւ պահարանը հօրը մախաղին մէջ դնելով կ'երթայ կ'նստի անոր քով՝ վրան կռնելով):

ՎԱՀԷ. — (Կարթննայ եւ աչքերը շփելով) զաւակս! (համբուրելով զինքը) Դճն հոս! քուրը բաղդ կ'բերէ, ըսեր են, որքան ճիշտ խօսք! (տըղուն կոնակը շոյելով) Սուրէնս! խօսէ տեսնամ. մայրիկէն, Գոհարէն, Զաւէնէն, փոքրիկ ձագուկէս ինչ լուր ունիս. պատմէ՛ երբ և ինչպէս բաժնուեցար անոնցմէ և ինչ վիճակի մէջ թողուցիր զիրենք. խեղճերը անօգնական մնացին...

ՍՈՒՐԷՆ.—Անոնք՝ ալ անօգնական չ'են. անոնք, ալ տակէ վերջ վիշտ չունին, հայր! (կ'արտասուէ գլխիկոր):

ՎԱՀԷ.—(շփոթած. շփոթած) Սուրեն! ինչո՞ւ կուլտա տղաս! խելքդ թողցիր, ի՞նչ բրիւ. վեր առ գլուխդ, խօսէ. արդեօք աշխարհը փոխուեցաւ ու մէկը բարեսրտութիւնը ունեցաւ անոնց օգնելու, արդեօք փրկարար ձեռք մը...

ՍՈՒՐԷՆ.—Այո՛! մարդասպան ձեռք մը... (թերթը ծոցէն հանելով ու հօրը նրկնցնելով) առ կարգա՛, հայրիկ պատմել կարելի չէ (ընչկինակով աչքերը կ'սրբէ):

ՎԱՀԷ.—(անձկանօք թերթը կ'ընկնայ եւ վայրկեան մը մտքէն կարդալէ վերջ, քարձրածայն) «Երբեք մահեր! կամ Վահէի աղջկան Գոհարի սպանումը և մօր ու զաւկի աղէտալի վախճանը... անօթութեան զոհ! (թերթը ձեռքին մէջ ձմովելելով, յանկարծ ոտքի կ'ելլէ եւ վայրկեան մը խելագարի պէս աչքերը զետին յտնելէ վերջ) Բայց այդ Վահէն ես եմ, անխիղճներ! այդ կիներ, իմ կինս է ու այդ միւս գոհարները իմ զաւակներս են: Վահէ! (Գլխուն զարնելով) Վահէ! վայ է եկեր գլխուդ! (հեծկտալով կուլայ):

ՍՈՒՐԷՆ.—Հայր, հայր, Աստուծոյ սիրոյն...

ՎԱՀԷ.—Այն Աստուծոյն չէ՞ մի, սիրելիս, որ մեզի յաւէտ դժոխքին է միայն բաժանորդ դրեր, (թերթը ընկալով, կ'շարունակէ քարձրա-

ծայն կարդալ) «Երէկ գիշեր ժամը երեքին մօտ, խահուէի ու շաքարի մեծանուն վաճառական աղ-նուաշուք Սերովբէ Էֆէնտիի (կենայտիկ ու գլուխը շարժելով) Աստուածացուցէք, սրիկաներ! աստուածացուցէք, (շարունակելով ընթերցումը) Սերովբէ Էֆէնտիի գրագիրը պը. Սրամին տան մէջ ահուկի ոճիւր մը գործուեցաւ (աչքերը կ'սրբէ) ըսողներ կան թէ և որ ոճրին հեղինակը Վսեմափայլ (ընդհատելով) հոս ալ փայլեցար անիծեալ Սերոբ: (շարունակելով) Սերովբէ Էֆէնտիի զաւակը պը. Վահէն է, բայց այս վերագրումը բացարձակապէս չար լեզուներու արգիւնք է, անոր համար մասնաւորապէս՝ որ վսեմաշուք Սերովբէ Էֆէնտի, իր տաղանդին շնորհիւ, վերջերս 30,000 ոսկի շահած ըլլալով, (ընդհատելով) տաղանդին շնորհիւ հէ, (Սուրէնը շոյելով) ասոր շնորհիւ, ասոր. (շարունակելով) իր մրցակիցները կ'աշխատին դէթ բարոյապէս ընկճել զինքը՝ առարկելով որ իբր թէ վերաւորեալը օրհասի վայրկեանին Վահէի անունը տուած ըլլայ՝ իբր մարդասպան: Այս առաւօտ՝ արշալոյսը դեռ չի ծագած, երեք տարաբախտ զոհերու մարմինները փայտէ մաշած զագաղի մը մէջ ամփոփուած սև հողին յանձնուեցան»:

ՎԱՀԷ.—(հեծկտալով եւ քարկուծեամբ թերթը նրկու ձեռքերուն մէջ լաւ մը ձմովելելէ վերջ զետին նետելով) Թող սև հողն ալ խնայէիք ա-

հոնց անշնչացեալ գիականերուն, ո՞վ շնչաւոր դա-
զաններ! Թող անոնք, ինչպէս արդէն բազմէ
գրկուածներ էին, գրկուէին նաեւ գերեզմանի իրա-
ւունքէն. զձեզ չենթարկելու համար գիրենք
թաղելու տարապարհակ աշխատութեան, թող
թողնէիք որ անոնք փողոցին մէջ կեր ըլլային
շուներու, կամ թող անոր սալայտտակէն քար
մը հանէիք ու փոս մը փորելով լեցունէիք անոնց
գիակաները մէջը: (Սուրէնին ղառնալով) Բայց,
Սուրէն! ռւր է Զաւէնը՝ եղբայրդ. մի գուցէ այն
ալ՝ տարաբաղդ Գոհարիս պէս այն շուն մար-
դուն՝ շուն դաւիին՝ Վաչէի անիծեալ գնդակին
գոհ գացած լինի:

ՍՈՒՐԵՆ.— Հայրիկ! ես Զաւէնէն բնաւ տե-
ղեկութիւն չունիմ:

ՎԱՇԷ.— Բայց Սուրէն! Զաւէնը ամեն ժա-
մանակէ աւելի հիմայ պէտք է (տխրութեամբ
առջեւը կ'նայի):

ՍՈՒՐԵՆ.— (Հօրը մ'օտենալով) Հայրիկ! կ'եր-
թամ կ'գանամ ես դայն:

ՎԱՇԷ.— Ո՛ւր տեղ գաւակս:

ՍՈՒՐԵՆ.— Ուր տեղ որ Աստուած ինձ ա-
ռաջնորդէ, հայրիկ:

ՎԱՇԷ.— (Ետաջանալով ու Սուրէնը գրկելով)
Գնա, հոգւոյս գանձը, Աստուած ձեզի օգնական
ու ապաւէն ըլլայ:

ՍՈՒՐԵՆ.— (Կ'մեկնի):

ՎԱՇԷ.— (Առանձին) Մարդ մը՝ որուն մէջ
սիրտը ալ իդձ չունի, մարդ մը՝ որուն մէջ
կամքը ալ որ կէ նպատակ չունի, մարդ մը վեր-
ջապէս՝ որ չ'ուզէր կամ չի կրնար այլեւ օգտա-
կար ըլլալ իր նմանեաց. այդ մարդը՝ չ'գիտեմ
իրաւունք ունի ապրելու այս աշխարհի մէջ և
բեռ ըլլալու մարդկային ընկերութեան: (Ներսէն
զէնքերու շաշինն մը եւ աղմկալից ոտնաձայներ
կ'լսուին):

ՎԱՇԷ.— (Սարսափած՝ շտապաւ մտաւորը եւ
ցուպը կ'առնէ եւ մեկնելու պատրաստուելով)
երթամ, հեռանամ շուտով այս տխուր անտա-
ռէն՝ որ արդէն աղէտներու սեւ գոյժի մը ար-
ձագանքով լի է, որ թերեւ աւելի հարագուշակ
լինի (արաքաքայլ՝ մեկնելու պահուն, դրան առ-
ջեւ զինեալ ոտիկան մը եւ երկու ժանտառմներ
կ'ծերըակալեն զինքը եւ տմարդիօրէն ետ կ'մղեն.
անդին ժանտառմներէն մէկը ծածկան ձերքակալ-
ուած եւ ետ ընրուած Սուրէնի ձեռքէն քոնելով եւ
ուժով մը դարձնելով՝ խոժոռ նայուածքով մը
զինքը բեմին վրայ անկինն մը կ'նետէ):

ՄՈՒՐԱՏ.— Թշուառական! ռւր կ'երթայի
այսպէս շտապաւ՝ առանց անցազրի: Միթէ ար-
դարութիւնը այնքան կոյր կարծեցի՞ր որ զքեզ
չի տեսնար կամ այնքան երկչոտ որ մինչև հոս
չի կարողանար գալ: Արդարութեան ձեռքը (ձեռ-
քը ուժով մը Վաշէին ուսին վրայ իջնցնելով)

երկար, անեղ և զօրանոր է, ինչպէս փորձը տեսար:

ՄՈՒՐԱՏ.—(Հօրը մ'օտենալ ուղելով եւ ժանտառմաներէն մէկուն կողմէ արգիլուելով) Հայր! ի՞նչ է պատահածը, այս ինչ տխուր անակնկալ է:

ՎԱՀԷ.—Սուրէն, աղաս, ինչո՞ւ ետ դարձուցին քեզի, արդեօք սխալ տեղեկութիւն մը տրուած է մեր մասին կամ զմեզ ուրիշներուն հետ կ'ընթերցես:

ՄՈՒՐԱՏ.—Ձեզ տեսնում անդիտանալ ձեռքուցէք, կեղծել յանդգնեցէք: (Խօսքը Վահէին ուղղելով) Գործի սկիւնք սակայն. անունդ ի՞նչ է, պարոն:

ՎԱՀԷ.—Վահէ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Արհեստդ:

ՎԱՀԷ.—Լրագրի ցրուիչութիւն:

ՄՈՒՐԱՏ.—Անտառին մէջ ցրուիչութիւն! Կերևի ալ քաղաքը մարդ չէ մնացեր թերթ կարդալու, կամ լեռան գաղանները աւելի ընթերցատէր են, քան քաղաքի բնակիչները:

ՎԱՀԷ.—Տխուր փորձը այդպէս ցուցուցէր է գժրադատար:

ՄՈՒՐԱՏ.—Լո՛ւէ, անպիտան և ըսէ թէ երեկ զիշեր ո՞ւր էիր:

ՎԱՀԷ.—Հոս՝ այս անտառին մէջ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Առանձի՞ն:

ՎԱՀԷ.—Առանձին իմ վշտերուն հետ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Այս աղաք ալ հեռոք էր:

ՎԱՀԷ.—Ոչ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Հապա ո՞ւր էր:

ՎԱՀԷ.—Իրաւը ըսելու համար չ'գիտեմ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Հասկցո՞ւեցաւ, հասկցո՞ւեցաւ: Քաղաքը գողութիւն մը պատահեր է, իմացա՞ր:

ՎԱՀԷ.—Երբէք:

ՄՈՒՐԱՏ.—Սահուէի և շաքարի ծանօթ վաճառական Սերոբ աղայի դրամարկղը խորտակուեր է, մէջէն հազարներով ոսկիներ և խոշոր պահարանով մ'ալ մեծաքանակ արժեթղթեր վերցուէր են: Գողը կամ գողերը սպաններ են նաև Սերոբ աղայի գոնապանը:

ՎԱՀԷ.—(Ձարմացմամբ) Սերոբ աղայի:

ՄՈՒՐԱՏ.—Ինչո՞ւ զարմացար:

ՎԱՀԷ.—Անոր համար՝ որ այդ մարդը իմ հին բաթուսն եղած է և որուն քով տառը տառերնէր ծառայած եմ ես:

ՄՈՒՐԱՏ.—Հիմա ալ հեն ես:

ՎԱՀԷ.—Ոչ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Ինչո՞ւ ելար:

ՎԱՀԷ.—(Մտածելոտ) Որովհետեւ, արտաքսեց զիս:

ՄՈՒՐԱՏ.—(Զմծիծաղով մը) Կ'երևի դուն ալ բարկանալով, այս ձևով ուղեցիր վրէժդ առնել հէ: Մեղսակիցներ ունէ՞իր, շուտ ըսէ. ծանրացուցիչ պարագաները ալ շատ եղան՝ ձեռքերդ

ոտքերդ կապելու աստիճան:

ՎԱՀԷ.—Կերազէք, ինչ կ'ընէք. միթէ անմեղը մեղսակից կուենանայ:

ՄՈՒՐԱՏ.—Լո՛ւ ալ, գող անպիտան: (Շօսքը ժանտարմանքուն ուղղելով) Շուտ խուզարկեցէք սա թշուառականին վրան գլուխը ու տուէք ինձի սա գետնի տոպրակը ու մախաղը որ ես ալ անոնք աչքէ անցունեմ: (Ժանտառմանքը մախաղը ու տոպրակը տալէ վերջ, կ'սկսին Վահէին վրան գլուխը խուզարկել, իսկ աստին Մուրատ մախաղէն խոշոր պահարանը կ'հանէ անոր մէջի թերթերը դուրս կ'ծափէ եւ գլուխը շարժելով) Այս խոշոր պահարանը ռւրկէ առիւր, կ'երևի մէջի չամիչները անտառի կապիկներուն բաժնեցիր ու պահարանն ալ քեզի պահեցիր որ թերթերդ մէջը գնես հէ: Ծօ! հասակիդ, տարիքիդ նայէ անգամ մը, որ ցրուիչը պահարանով թերթ ծախելու ելեր է: (Բարկութեամբ) Ըսէ, շուտ, ռւրկէ առիւր այս տոպրակը՝ որ գլուխդ պիտի անցունեմ հիմայ:

ՎԱՀԷ.—(ապշած առջնւր կ'նայի):

ՄՈՒՐԱՏ.—Խօսէ, բացատրութիւն տուր՝ ալ ուրանալը անօգուտ է:

ՎԱՀԷ.—(Սուրէնին ձայնելով) Սուրէն....

ՍՈՒՐԷՆ.—(Հօրը մօտենալ ուղղելով) Հայրիկ, ես ասիկայ....

ՄՈՒՐԱՏ.—Լոնցէք. հերիք է ալ ըրած մի՛ մոտութիւնսիդ: (Ձեռքի պահարանը շարժած ա-

տեն, մէջէն ճերմակ երկար թղթի կտոր մը գետին կիյնայ զոր հետագրգրութեամբ վեր առնելով քարծրածայն կ'կարդայ):

40 ըումէլի երկաթուղւոյ արժեթուղթ:

60 եգիպտական գուետի ֆօնսիէ:

30 ֆրանսական » »

10 ֆրանսական վիլ տը բառի:

Քեզ տեսնամ, ալ լրբութիւնդ այնքան յառաջ տար որ ասոնք ալ ուրանաս. ասոր կ'ըսեն տոպրակով մարդ որսալ կամ գողը բռնել՝ ձեռքը տոպրակին մէջ: Շուտ խոստովանէ, որ ծակը թխմեցիր ասոր մէջիները կամ որո՞ւ հետ բաժնեցիր զանոնք:

ՎԱՀԷ.—(մեկուտի) Աստուած իմ, դուն օգնէ ինձ, կ'բաւեն ալ քաշածներս. աւելորդ էր արդէն այս սեւ ամբաստանութիւնը՝ ընկճելու համար մարդ մը որ արդէն ընկճուած է, որ կերևի՝ ալ քաւութեան նոխազ մ'է աշխարհի ամէն ոճիրներուն: Այս, Սերոբ աղա! թէպէտ վաղ կամ անագան արդարութիւնը տեղը գնաց, բայց Վահէի ալ գլխուն վրայ մազ չի մնաց:

ՄՈՒՐԱՏ.—Ի՞նչ կ'մոլտաս հոտ, ծուղակը ինկած վագրի մը պէս: Այդ նենգաւոր աչքերդ բաւական են արդէն մատնելու քու մէջդ Սերոբ աղայի աւազակը, լեռներու՝ յելուզակը: (Ժանտառմանքուն դառնալով) Շուտ մօտեցէք, աղաք. սա սրիկային ձեռքերը ետեւ կապեցէք և ձեր

սուրերը ի պատիւ իր քաջագործութեանց ամպ-
հովանի ընելով անոր գլխուն վրայ, տանինք յադ-
թանակաւ յանձնելու այս մարդ-գաղանը արդա-
րութեան ձեռքը: (Ժանտառմները վահէի վրայ
յարձակելով՝ ձեռքերը ետելը կ'կապեն ուժգնակի
եւ սուրերնին մերկացուցած՝ անոր գլխուն վրայ
ձօճեցնելով տանելու կ'պատրաստուին):

ՎԱՀԷ. — (Ծնրադրած՝ աչքերը երկինք յա-
ռած) Տէր! շատ աւելի երկար և փշալից եղաւ
իմ հարչարանացս գողգոթան բան այն՝ որուն
վրայ խաչուեցար դուն, խաչը մեզի թողլով:
(Գլուխը հակելէ վերջ, վերստին քարձրացնելով)
Ինչ որ դուն անօրինեցիր, Աստուած! մահկանա-
ցուացս անկ չէ մեկնել: (Ժանտառմները քաշ-
քշելով կ'սկսին տանիլ վահէն):

ՍՈՒՐԷՆ. — (Ետեւէն վազելով եւ արտասուա-
լիւ աչօք քղանցքներուն փարելով) Հայր... հայր....

Վարագոյր

Ե. ԱՐԱՐ.

Զորքորդ Տեսարանէն վերջ տասը տարի կ'անցնի.

(Տեսարանը կ'ներկայացնէ մ'թին բանտ մը, ցեղունէն
սղօտ կանթեղ մը կախուած եւ անկիւնը լայն նստա-
բան մը):

ՎԱՀԷ. — (Կմախք դարձած, ալեխառն մօրու-
քով բանտի շապիկ մը հագած, շղթայակալ
նստարանին վրայ կ'ըսէ) Բանտի սե օրերը շատ
աւելի դառն պիտի ըլլային՝ եթէ Աստուած, այս
խոնաւ խցիկին մէջ տարիներով ապրելու դատա-
պարտուած մարդուն տուած չըլլար ճակատագրի
այն ակամայ համակերպումը որ օրհասականին
խիլ յոյսի ցուրը կ'ներշնչէ: Խուրդի մը պէս
գետնին տակը, չղջիկի մը պէս մութին մէջ ապ-
րող մարդը, ոչ թէ կ'ապրի ամեն օր այլ կ'մեռ-
նի ամեն ժամ: Ո՛վ մարդկային անիծեալ սե-
րունդ! հազար անգամ նախընտրելի էր որ զմեզ
փոխանակ գետնին տակը ապրեցնելու, այդ մի-
կնոյն գետնին վրայ գլխատէիք: Հազար ու բիւր
անգամ լաւագոյն էր որ անօթի սատկեցունէիք

զմեզ քան թէ հանապազօր տայիք մեզ այն միակ
սև խմոր հացը որ ձեր ամեն գործերուն ու մտա-
ծումներուն պէս աղմաթաթաւ ու չարազդե-
ցիկ է: Եւ դ՛հա (ճայնը կ'ըարծրացնէ ու սողոս-
կելով դէպ ի քեմ՝ կ'յառաջանայ) ո՞վ սև երես
դատաւորներ և ո՞վ անմիտ օրէնագէտներ! Թքեր
եմ ես ձեր հանճարին ալ օրէնքներուն ալ վրան՝
քանի որ այդ հանճարին տրտաղբութիւնները ու
այդ օրէնքին տրամադրութիւնները ուրիշ բանի
չեն ծառայեր բայց եթէ ինձ պէս անմեղներ դա-
տապարտելու: Եթէ ձեր գաճաճ իմացականու-
թեամբ անկարող էք ազկէ աւելին ընելու, կամ
պատեցէք ձեր այժմեայ օրէնքի մատեանները
և կամ ազատ ձգեցէք անիրաւոյն ալ, անիրա-
ւեալն ալ որ իրենք պատժեն յանձաւորը ու իրենց
ուզած ձևով ի գործ դնեն այն ճշմարիտ արդա-
րութիւնը որ պէտք չունի որեւէ ձեականութեան:
Քանզի, ձեր արդարութիւնը, դատաւորներ! յա-
ճախ ուրիշ բան չ'է, բայց եթէ՝ նիւթին դէմ ան-
թափանց փրիխտփայութիւն մը, մութին ու անծա-
հօթին դէմ անօգուտ մաքառում մը, ամբաստա-
նեալին կեանքին ու հոգեկան վիճակին հանդէպ
կատարեալ ազիտութիւն մը, ապացոյցներու ան-
հոգ ու հարեանցի քննութիւն մը, կասկածելի
բարոյական ու անամօթ սուտ ունեցող մարդ-
կանց սխալ ու կեղծ վկայութիւնը, ու ինչ որ
ամենէ դատապարտելին է պաշտպան փաստա-

բաններու բացառիկ տաղանդը կամ մանաւանդ
այն շանթարձակ դատաստցութիւնը որ հաւասար
կարողութիւն չի գտնելով դիմացը, կ'յաղթանակէ
աւանդ, ի վնաս և ի վտանդ անմեղին: Բայց, ալ
ի՛նչի կ'ծառայեն այս տրտունջները՝ երբ պա-
տիժը մեծաւ մասամբ կըռած է արդէն և ալ
սպառած են (կուրծքը քանալով) այս ջախջա-
խուած ոսկրէ վանդակին տակ Վահէի թոքերը
(կ'հազայ եւ դաշկինակը քերած տանելէ վերջ՝
վրան արեան քիծ մը նշմարելով) դարձեալ մի-
կնոյն արիւնը... Աստուած իմ! որ սակայն չպիտի
սոսկացնէր զիս՝ եթէ սև բաղդս միջոցը տար գոնէ
վայրկեան մը գրկացս մէջ սեղմելու Սուրէնս,
Զաւէնս: (Յուսահատ զլուխը շարժելով) Աշխէն...
Գոհար... ալ մոռցայ ես զձեզ՝ եթէ հնար է, բայց
մոռնալ, չի կարօտնալ այն զոյգ մը կարիճները որ
ամեն բոլէ աչքիս առջին են, սյգ... անկա՛րելի է,
անկա՛րելի: Ո՞վ Աստուած! հրաշք մ'ալ աղքատին
համար գործէ ու քակէ վար առ սա պատերը
ցուցունելու համար ինձ գոնէ բոլէ մը զաւակ-
ներս... փոյթ չ'է թէ յետոյ այդ պատերու քա-
րերը գլուխ թափես ու անոնցմով գերեզման շի-
նես ինձ: Եւ եթէ անոնք մեռած են, ալ մի տան-
ջէր զիս, շուտ առ իմ ալ հոգիս, շուտ, շուտ...
(հեծկլտալով կ'ուզայ եւ կերթայ ձեռքը ծնօտին
նստարանին վրայ կ'կքի):

ԿՍՐԹ. — (վայրկեան մը անխօս զինք դիտելէ

(Արշ) Ի՞նչ է այդ վիճակդ Վահէ! Ել, արիացիր, փարատէ կասկածներդ, Աստուած ողորմած է, տառը տարի համբերող մարդը հինգ տարի ալ կրնայ համբերել. դո՛ւն, ալ եկած օրերուդ առողջութիւնը չունիս, խնայէ քեզի՝ քանի որ զաւակներ ունիմ կ'ըսես: Եթէ պաշտօնիս մէջ իբր բանտապահ միայն վարուէի, աւելորդ կ'նկատէի այս խրատները, բայց զիտես որ առջի օրէն քեզի հանդէպ անկեղծ արգահատանք մը ու բացառիկ համակրանք մը ունեցած եմ. ասոր համար՝ հակառակ օրէնքի խտուրթեանց ամեն թոյլտուութիւն ըրած եմ՝ այդ կերպով գոնէ մի քիչ մեղմացնելու բանտի կեանքիդ դառնութիւնները:

ՎԱՀԷ. — Սիրելիդ իմ Կարօ! այդ անկեղծ զգացմանդ համար անհունապէս երախտապարտ եմ քեզ:

ԿԱՐՕ. — Երախտիքի պէտք չի կայ, Վահէ! լոկ պարտք մ'է կատարածս: Ինչպէս վիճակդ ալ կ'ցուցնէ, անցեալ ձմեռէ իվեր կուրծքդ զգալապէս տկարացած և թեթև հազդ ալ դժբաղդաբար տեսական գոյն մ'առածէ. անհրաժեշտ է ուրեմն որ գոնէ քանի մը օրուան համար՝ փոխադրուիս պետական հիւանդանոցը: Թէպէտ զիւրիւն չ'է յաջողիլը, բայց անկարելի ալ չ'է:

ՎԱՀԷ. — Արդեօք բանտի տեսչին աղերսադիր մը տայինք..

ԿԱՐՕ. — Ոչ, այդ միջոցը ընդհանառակն կ'դժուարացնէ գործը. իմ կարծեօք ամեն ինչ քննիչի բարեացակամութիւնէն կախում ունի:

ՎԱՀԷ. — Այդ բարիքն ալ քեզմէ կ'սպասեմ սիրելի բարեկամս!

ԿԱՐՕ. — Վստահ եղիր, Վահէ! սիրով պիտի ընեմ ամէն ձեռնարկ և անկասկած պիտի յաջողիմ. քանզի բաղտէդ այս օրեր քաղաքին մէջ զթութեան ընդհանուր հոսանք մը սկսած է գոյանալ դէպ ի թշուառութիւնը: Երիտասարդ տնուանի ջութակահար մը՝ որ աշխարհ հիացուցած է իր ճպոտին ու ձկուն մտաներուն շնորհիւ, յառաջիկայ շաբաթ զիշերուան համար ի նպաստ բանտարկելոց մեծ նուագահանդէս մը սարքած է, որուն հասոյթը մինչև 200 ոսկի կ'ընշակուի: Կ'յուսամ թէ ծանօթներուս աջակցութեամբ պիտի կարողանամ քննիչի հրամանաւ բժշկապետը հոս բերել տալ: Անոր երկուող մէկ տեղեկագիրը պիտի նպաստէ մեր ձեռնարկին իրազօրծման: Ի՞նչ կ'ըսես, Վահէ! այս միջոցը լաւ չ'է:

ՎԱՀԷ. — Լաւագոյն իսկ, Կարօ! միայն թէ յաջողէր...

ԿԱՐՕ. — Կ'յաջողի Վահէ! յոյսդ մի կարէր Աստուծմէ.. Կարօ զիւրաւ գործի չի ձեռնարկէր, բայց երբ ձեռնարկէ, պէտք է յաջողութեամբ պսակուի ան. երթամ ուրեմն ժամ

առաջ գործելու. (կ'մ'ենի)։

ՎԱՀԷ. — (երեւակայութեանց մէջ խորատու-
ուսով) Գնա, անձնուէր Կարօ! պաշտօնիդ ու բա-
րեկամիդ հաւատարիմ պահապան! կեանքի վեր-
ջալոյսին մօտեցող դատապարտեալի մը հանդէպ
ըրած այս զոհողութիւնդ՝ յաւէտ անմոռանալի
պիտի մնայ ինձ։ Հոս՝ այս տաժանքի քարանցա-
ւին մէջ՝ ուր թէպէտ ամեն ինչ ազատու ու հեղ-
ցուցիչ է, միջոցորտն ալ, շրջապատն ալ. բայց
զոնէ անոր կամարներուն տակ կ'բարբախէ Կա-
րօի նման հրեշտակաւորաց էակի մը ոսկի սիր-
ար։ Իսկ դուքս՝ մաքուր ու ջինջ երկնքին, փայ-
լուն ու լուսաշող արեւուն տակ, ցաւալի է թոյն
որ ամէն ինչ տիգմ ու ճահիճ, նենդ ու կեղծիք
պատրանքու կախարդանք է։ Իմ կեանքը՝ այն
սե օրէն ի վեր՝ որ փողոցը եզաւ բնակարանն
ալ խոտի կեանք մ'է. գետնի վրայ արմատացած
և գլուխը ամպերը ցցած կաղամախիին պէս որ
մահաշունչ սպառման երկոյթով մը իր անապա-
տացեալ ճիւղերը կ'կարկառէ դէպի այդ բար-
ձրութիւնները՝ հոն անցաւոր ցօղեր ծծելու ու
կեանքի ճարակը ստանալու համար։ Բայց սի
Աստուած, ալ տակէ վերջ, ոչ բարձրացում կու-
զեմ ես իմ վիճակի և ոչ ալ բարեխառում իմ քայ-
քայեալ կեանքի. ես կուզեմ միայն այն՝ որ դուն
շնորհես ինձ ապրիլ հետք այն վայրկեանը՝ ուր
հայր մը երջանկութիւնը ունենայ ողջագործելու

իր զաւակները... Սուրէնը, Զաւէնը... բայց չ'գի-
տեմ ինչո՞ւ ամեն անգամ որ ի յուշ այդ պաշ-
տելի անուններուն, աչքիս առջև կ'պատկերա-
ցնեմ անոնց անուշ դէմքերը, չարագուշակ մտա-
ծում մը կ'պաշարէ միտքս ու ահամայ կ'փղծկի
սիրտս որ աւանդ ընդ հուպ պիտի դադրի բաբա-
խելէ (կուլայ, գլուխը յանկարծ ըարձրացնելով).
ոչ, Վահէ! մինչև որ (սրտին զարնելով) անոր
բաբախելնը դադրի, մինչև որ (ընդկերակը ցուց-
նելով) սա երակացդ մէջի արիւնը սառի, կորով
պէտք է քեզի, յուսով պէտք է քեզի։ Վայ պի-
տի դայ գլխուդ, Վահէ! եթէ միակ յայտ ալ ի
դերև ելլէ, եթէ Կարօ չի բերէ աւետարներ լուրը։
ԿԱՐՕ և ԲԺԻՇԿԸ. Ներս կ'մ'աննն, վերջինը
կսկի դէպի հիւանդը յառաջանալ։

ԿԱՐՕ. — (բժշկին ուղղելով խօսքը եւ Վահէն
ցուցնելով) Ահա այն տարաբաղդ բանտարկեալը,
որուն համար աղետութիւնը ունեցաք հոս գա-
լու և որ պէտք ունի զիտութեան և խնամոց։

ԲԺԻՇԿԸ. — (հիւանդը նստարանին վրայ պառ-
կեցնելէ, ռազկերակը ու կուրծքը զննելէ վերջ)
Շունչ առ մի քիչ և հազա, կ'բաւէ՝ ալ հանդու-
տացիւ, խեղճ ծերունի!։

ՎԱՀԷ. — (ծայր աստիճան յուզուած գետինը
կնստի գլուխը նստարանին կըթնցուցած ու ան-
յազաբար բժիշկը կ'իտէ)։

ԲԺԻՇԿԸ. — (Վահէի քովէն հեռանալով եւ

Պարօհի դառնալով) Օրէնքի դատապարտեալը դժբախտաբար դատապարտուած է գիտութեան կողմէ ալ: Այսու հանդերձ պիտի տեղեկագրեմ բանտի տեսչին որ քիչ մ'ատենուան համար հիւանդանոցս զրկէ զինքն:

ԿԱՐՕ.— Բարի եղէք, կաղաչեմ, պրն. բժշկապետ! փութացնելու ձեր տեղեկագիրը, քանզի հիւանդի մը ցաւը ամոքելը ու թշուառի մը տառապանքը մեղմացնելը Աստուածահաճոյ մի գործ է որ յատուկ է միմիայն ձեզի պէս առաքելիքի և հաղուազիւտ անձանց:

ԲԺԻՇԿԻ.— Թշուառի մը հանդէպ պարտաւանութեան մը նուիրականութիւնը կ'հասկնամ, բայց չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ այդ պարտաւանութեան կատարումը մի առանձնայատկութիւն նկատուի: անոր համար մանաւանդ որ այս ախտաժէտ մարդկութեան ծառայելու ամենապսեմ պաշտօնը ունի և այդպէս ալ ուխտած է: (Վաճէի մօտենալով ու ձեռքովը մ'նղմ'իւ անոր ուսը ծնծելով) Յետեւութիւն, բարի ձերունի, անմեղ մ'ըլլաս կամ ոչ, մարդ կ'արգահատի վրադ՝ որպէս թշուառութեան պատկերի մը որ կ'մագնիւսէ անոր ամբողջ էութիւնը ու կ'արիւնէ ամենէն անզգայ սիրտն իսկ: (Կմ'եկնի, Կարօ անոր կ'հետեւի):

ՎԱՃԷ.— (մ'ազնիստած, շփոթած՝ մ'ինչեւ դուրը անոնց հետեւելով եւ խօսքը այն կողմ

ուղղելով) Կարօ, այդ մարդը, այդ ի՞նչ անուշ ու գրաւիչ դէմք էր. վհուկ մ'էր, ինչ էր, ցաւը կուրծքէս հանելով սրախ մէջ գետեղեց, իր հոգիէն բան մը անջատելով հոգւոյս մէջ ներմուծեց: Երբ ձեռքս իր ձեռքին մէջ առաւ և գլուխը կուրծքիս հպեց, զգացման այն հեղեղը, ելեքտրացման այն հոսանքը՝ որ այդ վայրկեանին խուժեց երակացս մէջ, չի կայ մարդկային որ և է բառ որ կարող ըլլայ արտայայտել զայն, (կուրծքը ըմպելով) քիչ առաջ հոս հանգչող այդ հրաշագործ գլխուն դրօշմը, ալ չի սրբուիր ասկէ՝ եթէ սրբապիղծ ձեռքեր աշխարհի ամենէն սուր գործիքներով իսկ ուզեն քերել, քերթել զայն: Անոր հետքը բնաշինջ ընելու համար մէկ միջոց միայն կայ, տասն և հինգ տարուան բանտարկութեան դատապարտուած Վաճէի այս հայրական կուրծքը պատուելով բզկտելով, տասն և հինգ կտորներու վերածել և անոնց ամեն մէկը նետել վայրագ մարդկութեան երեսին... Կարօ, անձնուէր Կարօ! Իսէր Աստուծոյ, փութացնել առաջ այդ տեղեկագիրը որ գիտեմ թէպէտ անողորմահալածիս պիտի ըլլայ՝ բանտը գերեզմանի վերածելու, բայց գոնէ ատով Աստուծային Արդարութիւնը սրբազրած կ'ըլլայ, այն անիրաւ վճիռը զոր անխիղճ դատաւորներ արձակեցին անմեղի մը երեսին: Իսկ եթէ Կարօ! իմ սեբաղդէս չի յաջողիս դուն ձեռք բերելու այդ պատ-

գամագիրը, այն ատեն իբրև օրհասականի վերջին ըզմանք, մէկ բան միայն կ'խնդրեմ քեզմէ, երթալ թախանձել այդ ազնուասիրտ մարդուն որ դայ այն միենոյն ձեռքով վակելու երկրի վրայ թշուառութիւնը մարմնաւորող Վահէի աչքերը՝ որք արդէն վարժ են մութի ալ՝ արտասուքի ալ... (հեծկլտալով կուլայ):

Վարագոյր.

Զ. Ա Ր Ա Ր

(Տեսարանը կ'ներկայացնէ հիւանդանոցի մը մէջ բժշկապետին սենեակը՝ իրեն յատուկ կազմաձքով, պատէն խոշոր squelette մը կախուած, գրասեղանին վրայ քրժշկական գործիքներ և շիշերով դեղեր. հտեի կողմէն դուռ մը):

ԼԵՒՈՆ.—(Գրասեղանին առջեւ նստած) Կեանքի բնուր թերևս այնչափ զժուար չ'է տանիլը՝ որչափ թափանցելի անոր խորհրդաւոր գաղտնու թեան: Մարդկային իմացականութիւնը կ'ընթերցուի անգամ հոն՝ ուր բնական զգացումը կամ երկու անձանոթներու զգացողութեանց փոխադարձ մագնիսումը հրաշքներ կ'գործէ: Փիտուր թիւնը տակաւին լուծած չ'է գաղանիքները այն բազմազան երևոյթներուն որք սակայն տեսնելի ու արտայայտիչ են, ճիշտ այն մանրէին նման՝ որ թէպէտ քիմիագէտին մանրադէտին տակ յստակ կ'որոշուի, բայց որուն ծագումը ու զարմանը անձանոթ կ'մնան իրեն: (Ոտքի կ'ընկէ) միենոյն տպաւորութիւնը ունեցայ երեկ՝ բանտին մէջ այցելած ատեն այն խեղճ ծերունոյն որ հոգեբանական մի արտակարգ գրութեան մասնեց ամբողջ էութիւնս: Ինձ այնպէս կ'իմուէր

Թէ անոր վրայ կ'ընդարէի ես, դիմադծերու այն-
քան յատկանշական մի նմանողութիւն որ կ'առ-
կածել կուտար ինձ թէ հայրս տակաւին կ'ապ-
րի... կարծես սիրտս կ'թելադրէր ինձ աստուա-
ծապաշտ համբոյր մը դրօշմելու այն կ'մտաւային
ձեռքին վրայ զոր իմինիս մէջ բռնած էի՝ իր
ձակատագիրը որոշելու համար: Հայր! գերեզ-
մանիդ մէջէն ներէ ինձ՝ եթէ զգայախաբու-
թիւնը կ'ունենամ քրքրելու հողին տակ արդէն
փտած ոսկերոտիքդ: Յիշատակդ յաւէրժ օրհնեալ
ըլլայ, ո՞վ պատուական մարդ որ մինչև վերջը
սուրբի մը համբերութեամբ տառապեցար՝ անձ-
նուրացութեանդ օրինակով սրբացնելով այն ա-
նունը, զոր ժառանգ թողիր ինձ՝ միակ յաջոր-
դիդ: Դեռ այսօրուան պէս աչքիս առջևն է դա-
տարանի այն սև վանդակորմը ուր մացուցին
զքեզ և ուր հակառակ նախադահին կըկնակի
հարցմանց լոցիւր դուն այն թղթէ պահարանին
գոյութեան մասին զոր սակայն անկասկած գի-
տէիր թէ ես դրած էի մախաղիդ մէջ: Այո,
հայր! լոցիւր դուն, թշուառութեան հետ առա-
քինութիւնն ալ մարմնացնելով, կցորդ չ'ընելու
համար զիս այն առեղծուածային ոճրին զոր
կեանքիդ դնով քաւեցիր՝ միմիայն անոր համար
որ զաւակդ չի մատնես: Հայր! Հպիտի մոռնամ
երբէք այն չարաղէտ օրը՝ որ հագիւ բանտար-
կութենէդ տարի մը վերջն էր, երբ բանտապա-

հը անկարեկիր շեշտով մը համաճարակի մը գոհ
երթալիդ գուժեց ինձ: Ալ այդ օրէն, արցունքը
աչքս, սուզը սիրտս՝ նետուեցայ կեանքի պայ-
քարին մէջ, հոն կամ ոչնչանալու և կամ գոհ
օր մը փառքի դափնին խելու համար: Առ այս,
վճռական քայլը չ'առած, նախ անունս փոխեցի,
Սուրէնը՝ Լեւոնի վերածեցի՝ այն միակ պատճա-
ռաւ որ ալ ոճրադործի զաւակ էի... (տեղը
կ'ըստի) սակայն, բարի ծերունին ուշացաւ...
մի գուցէ անողոք մահը արդէն տապալած ըլլայ
զայն:

ԽԱՉՈ.— Պրն. բժշկապետ, ժանտարմնիւրը
ծերունի հիւանդ մը բերին, ձեր հրամաններուն
կ'սպասեն, կուզէք որ...

ԼԵՒՈՆ (ցնցուելով) ուզելն ալ աւելորդ է,
կենալն ալ, խօսիլն ալ. շուտ ներս բերէք (Խա-
չօ Վահանի, իսկ Լեւոն գլուխը երկու ձեռքերուն
մէջ առած զրասեղանին առջև մտախոհ կ'սպասէ)

(Վահնէ շղթայագերծ, երկու կողմը ժանտարմ-
նիւրով, կմակացած երեսջլծով՝ ցուպին յենած յամ-
բաքայլ ներս կմտնէ հագալով եւ կերթայ բժշկապե-
տին զրասեղանին կրթնելով կ'հանգնի, աչքերը զե-
տին յատած. ժանտարմնիւրը անոր խիստ մօտը
տին կմնան, իսկ Խաչօ դրան մօտ անկիւն մը կքաշուի):

ԼԵՒՈՆ.— (յանկարծ ոտքի ելլելով եւ խօսքը
ժանտարմնիւրուն ուղղելով) մեկնեցէք պարոններ!
հոս՝ ալ ես ձեր ներկայութիւնը աւելորդ է, յե-
տոյ կ'ուզաք ձեր աւանդը ստանալու, եթէ մին-

չե այն տառն, Աստուածային արդարութիւնը արդէն յաղթանակած չ'ըլլայ... (Ժանտառմներէն մէկը յառաջանալով եւ ծոցէն քանտարկեալը յանձնած ըլլալու թուղթը ներկայացնելով, բժըշկապետին ստորագրել կուտայ եւ զըզաններով ու ընկերոջ նշան ընելով կ'մեկնին):

ԼԵՒՈՆ.— Խաչօ! աթու մը բեր հիւանդին և նստեցուր զինքը. (Խաչօ հրամանը իսկոյն կ'կատարէ եւ վահէի ետեւը կ'կանգնի):

ԼԵՒՈՆ.— (Խօսքը հիւանդին ուղղելով եւ փռոճկեալ սրտով) Բարի ձերունի! յանցաւորի մը պէս մի կենար զիմացս այգպէս տխրամած. վեր առ գլուխդ. վեր... տես բոլորաբզդ. ալ հոս՝ ոչ բանտի սե պատերը կան վրադ ճնշող և ոչ ալ ծանրակիր շղթաներ զքեզ կաշկանդող. հոս, բազդի անկեալին մխիթարական բոյնը, իսկ բանտի դատապարտեալին առանջական տունն է:

ՎԱՀԷ.— (Գլուխը վերցնելով եւ մեղմիւ շարժելով, վայրկեան մը անխօս բժշկապետը դիտելէ վերջ, ռազկատարած եւ աչքերը երկինք յառած) Հէրիք, Աստուած! հէրիք տանջես զիս, հոգի մը միայն մնաց վրաս, առ ան ալ շուտ, վերջացուր... անտանելի է այս դրութիւնը, անտանելի. երբ զիմացս կանգնեցուցած ես ոչ թէ մահը (մատով պատին վրայի կմախքը ցուցնելով) Ուրկէ ալ սոսկում չունիմ. այլ սիրաս կարատող այս անուշ դէմքը... որուն աչքերուն մէջ... կ'ցոլանայ...

զմայիլի պատկերը... դաւակի մը... (կ'նուաղի. Խաչօ ածապարելով կ'ընէ գինքը. իսկ Լեւոն շուարած, սեղանին վրայի շիշերը սրպսելէ վերջ, փոքրիկ շիշ մը քթին կ'սօտեցնէ եւ կ'սթափեցնէ ծերունին):

ԼԵՒՈՆ.— (Խաչօի ուղղելով խօսքը եւ հիւանդին ձեռքէն ըռնելով) Խաչօ! օգնէ ինձ. տանինք սա խեղճը հերոսի սրահը պառկեցնելու՝ որպէս զի աւելի զիւրաւ կարենամ դարմանել զինքը: (Հիւանդին թեւերը մտած կամաց կամաց քալելով ետեւի դռնէն ներս կ'մտնեն):

ԽԱՉՕ.— (առանձին) Ահա չորս տարի է հոս եմ և այս միկնոյն բժշկապետին ծառայութեան մէջ և սակայն ոչ առանկ հիւանդ տեսած եմ և ոչ ալ առանկ դարմանում: Իմ կարճ խելքովս, հիւանդը միայն ձերունին չ'է, բժշկապետն ալ խնամքի կարօտ է, քանզի անոր յուզումը աւելի սաստիկ է. մէկ բառով, գաղտնիք մը կայ այս դորձին մէջ, տեսնանք հետեւութիւնը ուր կ'յանգի:

ՍԵՐՈՒՄ ԱՂԱ.— (Ժանաչելի այլ մաշած երեսոյթով, պատառատուն զգեստներով, տափատին ծունկի մասին վրայ խոշոր կարկտանով, ուսին տակ մաշած հովանոց ցուպի մը յնաճ, ուսին տակ մաշած հովանոց մը ըռնած, վարանոտ քայլերով ներս կ'մտնէ եւ դրան քով կենալով) Կ'աղածեմ, կարելի է արդեօք պարոն բժշկապետը տեսնալ. (ծոցէն թուղթ մը հանելով) վկայագիրս առած եմ արդէն:

ԽԱՅՈ.— Հասկցայ. տոմսակդ գրպանդ դիր. մեր շոգենաւով առանց ատոր ալ (ծնոքով նշան ընելով) ճամբորդելը դիւրին է...

ՍԵՐՈՒՅ ԱՂԱ.— Խնդրեմ. կ'իմացնէ՞ք պըն. բժշկապետին որ անկար աղքատ մը եկած է հոս օթեանելու համար:

ԽԱՅՈ.— Այդ ամենը լաւ, բարեկամս! բայց բժշկապետը հափազանց զբաղեալ է այս պահուստ և հեմ կարծեր թէ ձեզի մտիկ ընելու ժամանակ ունենայ:

ՍԵՐՈՒՅ ԱՂԱ.— Ըսէիք իրեն թէ ես Սերոբ Աղան եմ, երբեմնի խահուէի և շաքարի վաճառականը, որ կորուսած ըլլալով իր ամբողջ հարստութիւնը, այսօր աւուր հացի կարօտ մնացած է:

ԽԱՅՈ.— Խահուէի և շաքարի չ'է, ինչի վաճառական կուզես եղիւր. կուզես Սերոբ աղայի տեղ՝ Սերովբէ էֆէնտի եղիւր, վրան ալ ազնուաշուք մը կամ վսեմաշուք մը դիր. անօգուտ է որ ևէ թախանձանք: Բարեկամս, բժշկապետը ներսը խեղճ ծերունի հիւանդ մ'ունի ձեռքը՝ բանտէն ժանտառմներով հոս բերուած, անկարելի է որ անոր անկողնոյ սնարէն բաժնուի այսօր:

ՍԵՐՈՒՅ ԱՂԱ.— (շփոված՝ շրթունքը խածնելով) Ծերունի բանտարկեալ մը... (մեկուսի) Վահէն ըլլալու է. առջի գիշեր ալ ի նպաստ իրեն նուազահանդէս մը տրուած էր. (գլուխը շարժելով) Վահէն հոս... դժուարացաւ գործը: (Սերոբ

նստի կուգէ, Խաչօ ակժողը ծնոքէն քաշելով):

ԽԱՅՈ.— Ես ձեզի խորհուրդ մը տամ, լաւ է որ երթաք դուք բարեկամի մը կամ եթէ զաւակ ունիք, անոր տունը, քանզի այդ երևոյթով հեմ կարծեր որ ընդունուիք: Հոս՝ բարի պարոնս! հիւանդանոց է և ոչ անկեղանոց:

ՍԵՐՈՒՅ ԱՂԱ.— Ես ոչ բարեկամ ունիմ և ոչ ալ զաւակ: Ունէի հատ մը աւաղ. բայց այն ալ կրակ թափեց գլխուս: Զաւակ մը հարստութիւնս շինեց, զաւակ մ'ալ զայն քանդեց. շինողը՝ օտար էր, իսկ քանդողը՝ հարազատս: Շատ իրաւ է, որ նախնիք ըսեր են թէ յաճախ հարուստին զաւակը փորձանք. իսկ աղքատինը պարծանք է...

ԽԱՅՈ.— Ինչպէս՝ մեր բժշկապետը որ աղքատիկ որբ մէ եղեր՝ հայրը ժամանակին (գլուխը շարժելով) հարուստ վաճառականի մը քովէն արտաքսուած և մեռած ըլլալով:

ՍԵՐՈՒՅ ԱՂԱ.— (մեկուսի՝ գլխիկոր եւ յուսակտոր) չըլլայ որ այդ ներսի ծերունին դարմանող բժշկապետը Վահէի զաւակը՝ Սուրէնը եղած ըլլայ... (ծնոքը ճակտին զարնելով) այս պատիժին ալ արժանի էիր դուն, Սերոբ! (կ'մեկնի, Խաչօ ետեւէն կ'ժողրէ գինքը):

ՍԷՆ-ԺԱՆ.— (սեւ սրտէնկօթ հագած, ծնոքը ծնոնցով, գլխարկաւոր, երկայն մագերով, 22 տարեկանի մ'օտ երիտասարդ մը՝ ուսին տակ նօթաներու պատատ մը. ՍԷՆ-ԺԱՆ ներս մ'տնելուն պէս՝ Խաչօ ընդատաջ կ'փովթայ հիւրին եւ ծայր աստիճան քաղաքավարութեամբ մը կ'իմացը կը

կանգնի) Ըսէք, կ'աղաչեմ, պ. բժշկապետին թէ ջութակահար պարոն Սէն-Ժանը զինք տեսնալ կուզէ՝ եթէ որ և է արդեւք մը չունի:

ԽԱՉՈ.—(արուեստագէտին աթոռ մը հրամանելէ վերջ, գլուխը խոնարհեցնելով կ'մեկնի մինչեւ անոր վերադարձը, Սէն-Ժան ոտքի վրայ ձեռնոցները հանելով կ'զբաղի):

ԲԺԻՇԿ.—(ներս կ'մտնէ եւ ջութակահարին մօտենալով ժպտուն դէմքով մ'ը ձեռքը կ'թօթուէ):

Սէն-ԺԱՆ.—Արդեօք պարոն բժշկապետին հետ տեսնուելու պատիւը ունիմ:

ԲԺԻՇԿ.—(գլխի թեթեւ խոնարհում մ'ընելով) ձեր հրամաններուն պատրաստ է ան միշտ: (Նրկուքն ալ կ'նստին եւ կ'սկսին ծխել):

Սէն-ԺԱՆ.—Քաւ լիցի, մէկ կողմէ զձեզ անձամբ ճանչնալու պատիւը վայելելու, միւս կողմէ ձեր խնամոց և վարչութեան տակ հոշակ հանած այս հաստատութիւնը մօտէն տեսնալու անգուսպ փափագ մը, համարձակութիւն տուաւ ինձ՝ որ դամ միանգամայն խնդրեք մը մատուցանելու ձեզ: Ինչպէս գիտէք, վերջին նուագահանդէսի հասոյթը յատկացուցած եմ թշուառ բանտարկելոց, որք արդէն իրենց բաժիններն ստացած են: Կ'մնայ միայն ծերունի բանտարկեալի մը իրաւունքը, որ իմանալուս՝ հիւանդութեան պատճառաւ, հոս փոխադրուած ըլլալուն ձեզ պէտք է տրուի: Պիտի խնդրէի, պարոն բժշկապետ (զրպանէն դրամը հանելով) որ թոյլատրէիք ինձ զայն յանձնելու ձեր արհուրածութեան:

(Դրամը անոր երկնցնելով):

ԲԺԻՇԿ.—Առ այժմ ձեր քով թող մնայ, կ'աղաչեմ. քանզի հիւանդը ի վիճակի չէ ընդունելու այն գնահատելի շնորհը զոր ձեզ նման բարեսիրտ ու անգուգական արուեստագէտ մը կ'ընէ իրեն:

Սէն-ԺԱՆ.—Բայց ինչո՞ւ, չեմ հասկնար:

ԲԺԻՇԿ.—Որովհետեւ... խեղճին օրհասը արդէն սկսած է:

Սէն-ԺԱՆ.—Չ'գիտեմ ինչո՞ւ սիրտս կ'արիւնի ամեն անգամ որ թշուառութեան աղեկէզ տեսաւ իմ պատմութիւնը կ'լսեմ:

ԲԺԻՇԿ.—Կերևի զուք ալ ինձ պէս շատ տառապած էք հէ, թէպէտ ձեր երևոյթը հակառակը կ'ապացուցանէ:

Սէն-ԺԱՆ.—Արտաքինը միշտ խաբէպատիր է, պարոն բժշկապետ. եթէ մարդոց վրայէն վերցնէք այդ «արտաքին» ըսուած մեղապարտ վերարկուն, ներքինը պիտի սոսկացնէ զձեզ և այն ատեն այնքան հապճեպ չպիտի ըլլաք ձեր տեսութեանց մէջ: Իմ կեանքի պատմութիւնը աւելի բացորոշ պիտի ապացուցանէ ձեզ այս ճշմարտութիւնը՝ եթէ անոր ունկնդրութիւնը անհաճոյ չ'լինի ձեզ:

ԲԺԻՇԿ.—Ընդհակառակն, սիրով պիտի մտիկ ընեմ զայն՝ եթէ ձանձրոյթը ունենաք ինձ պատմելու:

Սէն-ԺԱՆ.—Տղայ էի՝ երբ ծնողքս կորսնցուցի: Անոնք թէպէտ մեռած չէին, բայց ես

կորսնցուցի զիրենք: Աղքատ էինք այնքան՝ որ գիշեր մը մօրս հետ փողոց ելանք... հաց մուրալու: Խեղճ մայրս՝ նորածինը գիրկը՝ յուսափափա գետին փռուած մէկ պահուն, մօտակայ տունէ մը հրաշալի նուագի մը ձայնը ականջիս հասաւ. հոգիս իսկոյն թրթռաց՝ քանզի կոչումս կ'արթննար իմ մէջս: Անմիջապէս, անօթութիւն, յոգնութիւն, ծնողք ամեն ինչ մէկգի թողլով՝ նետուեցայ դէպ այն կողմը՝ հմայուած այդ աստուածային երաժշտութիւնէն, ու երբ առաւօտուն արթնցայ, տեսայ որ հոյակապ աղարանքի մը մարմարեայ սեամբին վրայ՝ քաղցէն, ցուրտէն, բրտացած մնացած էի:

ԲԺԻՇԿ. — (մեկուսի) Աստուած իմ, քաջութիւն տուր ինձ: Այս պատմութիւնը ներսի օրհասէն աւելի սոսկալի է: (Սէն-Ժանի ղառնալով) Շարունակեցէք, կ'աղաչեմ, բայց ըսէք ամեն բանէ առաջ թէ եղբայր ալ ունէիք:

Սէն-ԺԱՆ. — Միայն եղբայր! ամեն ինչ ունէի. մայր ալ, քոյր ալ, պաշտելի հայր մ'ալ՝ եթէ աւանդ մեռած չ'ըլլային անոնք: Բայց, խընդրեմ, թողէք որ միեկնոյն թափով աւարտեմ որբի մը ողբալի կենսադրականը՝ որ ալ աշխարհիս վրայ իր միակ սփոփանքը կազմող երաժշտութենէն զատ ոչինչ չ'ունի:

ԲԺԻՇԿ. — Շարունակեցէք, շարունակեցէք՝ որբ մը չ'էք դուք, քանի որ ալ մենք, տառապանքի ընկերներ, եղբայրներ ենք:

Սէն-ԺԱՆ. — Այդ օրը կիրակի մ'էր. փողոցի նուագաժողովներ հետեւնին առին զիս՝ խոշոր թրմբուկը ինձ բեռցնելու համար: Սիրով համակերպեցայ՝ որովհետեւ երկու պատճառ ունէի... ա՜նօթի էի և նուագի սիրահար: Ժամանակ մը վերջ՝ ես ալ թմբուկը կոնակէս առջևս առնելով կ'մասնակցէի նուագախմբին: Այդ օտարներուն, ա՜նունս դժուարահնչիւն ըլլալուն, զայն համարձակ բնոյթիս հոմանիշ՝ գաղղիերէն Սան-ժէն (sans-gène) բառով մկրտեցին, զոր քիչ վերջ ալ, ի նշան համակերպեան Սէն-ժանի (saint-Jean) ի վերածեցին: Հետզհետէ, բունն սէր մը ունեցայ ջութակին՝ և այդ հիանալի գործիքին վրայ երեք տարուան յարատեւ պարապում մը ապահովեց ապագաս: Մեր խմբապետին աջակցութեամբ յաջողեցայ ուր ուրեմն երաժշտանոց մըտնալ ուր ևս չորս տարուան յաջող շրջան մը բուրելէ վերջ՝ ընդգրկեցի գեղարուեստի այս սքանչելի ճիւղը՝ որպէսզի իմ գիւթական գործիքի թրթռուն թելերով երգեմ թշուառութիւնը ու ցնցեմ հարուստին սիրտն ու հոգին յօգուտ աղքատին...

ԲԺԻՇԿ. — Ալ կ'ըսէ, վերջնացե՛ք, վերջնացե՛ք: Հասկցուեցաւ որ ձեր և իմ կեանքի այդ համանման նկարներու հիւսուածքը հոյակապ նիւթ մ'է հսկայական տաամի մը՝ որուն հերոսը ներսը իր մահուան անկողնոյն վրայ՝ որպէս կեանքի թաաերաբեմ, սկսած է արդէն խաղալ

իր խորհրդաւոր դերը որ մօտ է աւանդ եղերական վախճանին: (Ներսէն աղմկալի ոտնաձայներէ վերջ խոր լուծեան մէջ հոգեվարքի ընդհատ հոնդին մը կ'լսուի):

ԲԺԻՇԿ և Սէն-ԺԱՆ. — (Տխրութեամբ համակուած. անձայն, անշշուկ դրան կողմը կերթան ու մտիկ ընելէ վերջ):

ԲԺԻՇԿ. — (Սէն-Ժանին ձեռքէն ընելով) եկուր տառապանքի ընկեր, եկուր. կ'լսեմ զառանցանքը: Այդ հոգեվարքի հոնդիւնը աստուածային մի կոչ, լուեկայն մի հրաւէր է մեզ երթալ մօտէն դիտելու՝ նկարչի մը վրձինին արտադրած պատկերի մը հանգոյն, մեր պատրաստելիք վէպին ամէն երանգները ու գրուածները: Այդէ, շուտ երթանք, օր մը ես իմ տկար գրիչը սրտիս մը թաթխելով այդ տեսարանը կ'պատկերացնեմ, իսկ դուք ձեր բանաստեղծի աւինով կ'ձայնագրէք զայն ու ձեր ջութակի հմայիչ ադեղով հոգի կուտաք անոր: (Բնմին հանդիպակաց կողմէն Բժշկին եւ Սէն-Ժանի հիւանդին յարկաբաժինը մտնելու պահուն, քովի դնէն, Խաչօ ամապարանօք ներս կ'մտնէ):

ԽԱՉՕ. — Պ. Բժշկապետ! Ժանտարմները եկած են բանտարկեալը տանելու:

ԲԺԻՇԿ. — (Սէն-Ժան արդէն մտած ըլլալով, դրած սեամին վրայ կանգնած, մէկ ոտքը ներս, միւսը դուրս ետին դառնալով եւ քարկուծեամբ ոլորտալով) կրճն ալ զիրէնք տանի!!

(Շտեի վարագոյրը կ'բացուի եւ տեսարանը կ'ներկայացնէ հիւանդանոցի սրահ մը, մէկ կողմը մահճակալ մը՝ վրան վահէ պատկած, մահճակալին ոտքերուն քով երկու զթուծեան քոյրեր կանգնած, բժիշկը եւ Սէն-Ժան քով քովի հեռուն կ'մնան սպչած):

ՎԱՀԷ. — (Կ'զառանցէ) ճեղքուեցէք բանտի պատեր. փարատեցէք ամպեր. երկնքի արևը մի ծածկէք. թողէք որ Աստուածը տեսնամ. մուլը յոյզ է՝ լոյսը յոյս է. ոսկեթև հրեշտակներ! վերը՝ բարձրը միայն մի սաւառնիք. վար իջէք, խոնարհեցէք որ երկիրը բարձրանայ, մարդկու թիւնը սրբանայ. աշխարհ իր աղտոտութիւններով կոյանոց մ'է դարձեր. ամեն տեղ ոճիւր կայ, նախճիւր կայ. մարդիկ գազան են դարձեր, լըբացեր են մի'նչեւ... մի'նչեւ... ուր կ'տանիք դէս, սատանաներ! կեցէք, կանգ առէք, ես դեռ իրաւունքս չեմ ստացած, կեանքս չեմ ապրած: Աշխարհ քեզի թող ըլլայ. տո՛ւր իրաւունքս անգութ... զաւակներուս հացն էր ան... Սերճը! Սերճը!... ամսականիս ֆագորդը վրագ մընաց... (ձեռքը երկնցնելով):

(Բժիշկը՝ ալլալած, քայլ մը կ'յառաջանայ ու անշարժ կ'մնայ) Տո՛ւր, տո՛ւր իրաւունքս. ես ատով մոմ պիտի վառեմ, ծաղիկ պիտի դնեմ Աշխէնիս, Գոհարիս գերեզմաններուն վրայ:

(Բժիշկ եւ Սէն-Ժան շփոթած, մօտենալով իրարու ձեռք կ'ընեն) Ես զայն Ժառանգ պիտի թողում իմ հարազատներուս... զաւակներո՛ւս... Սո՛ւրէնի... Զաւէնի....

(Բժիշկը եւ Սէն-ժան՝ ծայր աստիճան յուզուած եւ իրարմէ անջատ, դէպի հայրերնին խոյանալու կապտորաստոին եւ զայն չընդմիջելու համար յանկարծ կանգ կառնեն եւ փոխադարձաբար «Սուրէն եղբայրս, Զաւէն եղբայրս» բացագանչելով, իրարու կալլուին եւ զիրար համբուրելով կ'արտասուեն):

(Նոյն սլահուն, ժանտաւմները ներս մանելով անկիւն մը կ'կենան, իսկ Խաչօ դրան մօտ կ'սպասէ):

Զգեցէք անմեղը, անիծեալ դատաւորներ, մութին մէջ մարդասպան մի փնտռէք. վառեցէք ձեր ջահերը որ յանցաւորին տեղ անպարտը չի բռնէք... (Վահէ՛՛ ձեռքերուն վրայ կէս մը վեր կըլնելով) Եկէք, վազեցէք, անա՛, անա՛... դիմացս է ան... ոճրագործը... Վաջէն:

ՍՈՒՐԷՆ և ԶԱԻՆ. — (ընդառաջ նետուելով) Բաց, աչքերդ, հայր! դիմացդ զաւակներդ կան... ՍՈՒՐԷՆ. — (անկողնին մօտենալով) հայր! Սուրէնդ եմ:

ԶԱԻՆ. — (նոյնպէս անկողնին մօտենալով) հայր! Զաւէնդ եմ: ՎԱՋԷ. — (անկողնին մէջ քիչ մ'այ ուղղուելով եւ աչքերը բանալով) Սուրէնս, Զաւէնս! (կիյնալ կոնակին վրայ եւ հոգին կ'աւանդէ):

ՍՈՒՐԷՆ և ԶԱԻՆ. — (Վահէի դիակին վրայ նետուելով) Հայր! հայր!:

(Բեմը կ'ուսաւորուի և հրեշտակ մը օդին մէջ սաւառնելով Վահէի անկողնոյն վրայ կ'իջնէ):

ՎԱՐՄԱԳՈՅՐ

ԼՔԵԱԼ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆՔ ՏՌԱՄԻ

Ա. ԱՐԱՐ.

Վաճառականական արուեստը, վաճառականին տեսութիւնը. պաշտօնէից հանդէպ իր խրոխտ վերաբերումը. իրեն համար՝ միայն իր գործը: Դրամի անյազ սէրը. Սերոր Աղայի բնաբանը՝ թէ «Ոսկին աղքատին վայել չէ». հարուստին արհամարհանքը դէպի չքաւորը: Բացառիկ պարագայի առջև՝ կանխավճարի խնդրանքը. անողոք մերժումը: Ուսուցիչի կամ շաքարի գինը՝ աւելի շահեկան քան Վահէի կինը... Հեռագիրը: Աղիտաբեր մոռացումը. դաւկի մը հնարամտութիւնը կ'փրկէ իր յուսահատ հայրը:

Բ. ԱՐԱՐ.

Սերոր Աղայի կառաղութիւնը, կասկածը թէ իր մարդիկը կ'աւաճանեն իրեն դէմ և անոնց հասցէին անուր նախապնդ և հայոյոյնք պոռթկալը: Արամի՛ Վահէն չքմեղացնել ուզելը և իր ընկերվարական սկզբունքներուն համար Սերոր Աղայէ լաւ կշտամբանք մը լսելը: Վահէ իր կնոջ տղաբերքէն ազդուած՝ իր ցաւը կուլայ, իսկ Սերոր Աղա այս ամենուն վրայ ծիծաղելով, կը ջանայ ինքզինքը աստուածայնել՝ իր և աղքատին մէջ հսկայական խրամատի մը գոյութիւնը ընդունելով: Ահռելի սխալը, 1000 պարկ խահուէի և 10,000 պարկ շաքարի տեղ 1000 պարկ շաքար և 10,000 պարկ խահուէն: Սերոր Աղայի սպանեական դդեակներու փուլումը: URGENT-ի կնիքին անյետացումը որ վերջը Վահէի գրպանէն կ'ելլէ: Սերոր Աղա կ'արտաքսէ Վահէն: Վահէ անտրտուն ինչպատակի Աստուծոյ տնօրինութեան: Նրազի իրականացումը: Նըջանկաւէտ հեռագիրը: Սխալմամբ տեղափոխուած բառ մը որ 30,000 ոսկիներ կ'շահեցնէ: Վաջէի տարեդարձը: Մեծահանդէս երեկոյթ:

Գ. ԱՐԱՐ.

Վահէ՛ ցրուիչ. փողոցի լակոսներ իրեն մրցակից: Սուրէնի առաջարկը ու անձնութիւնը: Հօրը երեք օրուան վաստակը՝ վաթսուն փարան դրո տղան երկուքի բաժնել կ'ուզէ: Վահէ յուսահատ՝ գիւղին ճամբան ձեռք կ'առնէ: Աշխէն՝ նորածինը գիւղը, Զաւէնի հետ մուրալու կ'ելլէ: Սերոր Աղայի երեկոյթը. նուագը. Զիւնը, երազը: Վաջէ կուզէ բռնաբարել Գոհարը ու անոր մերժումին վրայ կ'սպաննէ:

զայն Գոհարի դիակը պատգարակին վրայ որ իբր զամբարան
կ'ծառայէ մօրն ալ, եղբօրն ալ:

Դ. ԱՐԱՐ.

Վաջէ ծպտեալ: Ոճրագործի փիլիսոփայութիւնը: Վաջէ
իր դպրոցական ընկերոջ հետ կը խորտակէ իր հօր զբա-
ւարկը և կ'սպաննէ զոնապանը: Հօր և զաւկի հանդիպումը
անտառին մէջ: Մահագոյժ թերթը: Ողբ ու կոծ: Վահէի բո-
ղոքը հարուստներու իսկ հայնոյսնքը Սերոր Աղայի՝ հասցէին:
Զաւէնը մէջտեղ չ'իկայ: Անիծեալ պահարանը: մէջէն ինկած
արժէթղթերու ցանկը: Անարգար ձերբակալումը: անմեղ
մը դատապարտութիւնը և միևնոյն համակերպումը Աստուա-
ծային տնօրինութեան առջև:

Այս տեսարանէն վերջ տասը տարի կ'անցնի:

Ե. ԱՐԱՐ.

Ստորերկրեայ բանտը: Վահէի խորհրդածութիւնը: օրէն-
քի և դատաւորներու դէմ իր անխնայ յարձակումը: Փաստա-
բանին ճարտասանութիւնը որ յաճախ կ'յաղթանակէ ի ֆիս-
զրիկնալին ու անմեղին: Վահէ՝ թնքախտաւոր: Զութակահարի
մը գոհար սիրտը: Բանապահի մը անձնութիւնը: գետ-
նին տակը աւելի մաքուր սիրտ կայ՝ քան վրան: Բժշկապետը
իր աղետութիւնը: Ի տես այդ խորհրդաւոր մարդուն՝ Վահէի
անծրինակ յուզումը: իր վերջին փափագը:

Զ. ԱՐԱՐ.

Հիւանդանոցը: Բժշկապետը՝ որ Սուրէնն է, իր անցեալը
կ'պատմէ: Հայր մը՝ զաւակը չի մատնելու համար ինքզինքը
կ'դոնէ: Ոճրագործին տղան անունը կ'փոխէ: Աղքատի զաւկին
ինքնազարգացման հրաշալի օրինակը ու նկարագրի բարձրու-
թիւնը: Ժանտառիները բանտարկեալը հիւանդանոց կ'բերեն:
Անուշ դէմք մը՝ որուն աչքերուն մէջ կ'ցոլանայ զաւկի
գմայլիլի պատկերը: Սերոր Աղայի հիւանդանոց դիմումը
սպասաւորի մը կողմէ արտաքսումը: Մարդ՝ վերջը մտածելով
աշխարհի մէջ բանի մը վրայ յոխորտալու չէ: Հարուստի
զաւակը փորձանք իսկ աղքատինը պարծանք: Զաւէնը Զու-
թակահար՝ անունը Մէն-Ժանի վերածած: իր տաղանդը
պատմութիւնը: Երկու կեանքերու համանման պատկերներ
և երկու եղբօր գիրկը նդխառնումը: Վահէ՝ մահուան անկող-
նին մէջ՝ ժանտարիները դիմացը: իր զաւանցանքը: Համար-
տեսարան մը որ ամենէն պերճախօսն է: Թշուառութիւնը
մարմնաւորող հայր մը՝ որ զոնէ մէկ վայրկեան կ'վայելէ
զաւակաց փառքը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0355443

44057

891.99

U-76